

280244

LUCEAFĂRUL

REVISTA REGIONALEI BANĂTENE A «ASTREI»

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIMIŞOARA
IANUARIE - FEBRUARIE 1
939.

ANUL V. - SERIA II.

Nr. 1-2

VIATA IDEILOR

de: **Anatole Chircev**

Lumea privită „în lumina“ și „perspectiva“ atitudinii noastre practice apare existență ștersă și lipsită de orice sens. Căci practicismlul vieții epuizează sursele „ideale“ ale vieții. Viața considerată din punct de vedere practic este asemenea corpului lipsit de suflet. Este materia moartă, chiar atunci când trăiește; este existența neîmpărtășită de niciun scop, de nicio semnificație. Căci scopurile și semnificațiile subordonate unei lumi materiale, nu pot face parte din sfera „existențialului“ real, din lumea unui „trebuie“. Există o singură lume și nu mai multe, există o singură ierarhie, eternă și absolută a „autonomiei scopurilor“, indiferent că omul caută să relativizeze finalitatea vieții sale, făcând astfel mai confortabilă viața sa pe pământ. Și această „ordine“ și „ierarhie“ este de natură spirituală, căci existența are un profund caracter ideal. Cu toate că unele concepții despre lume și viață, consideră drept ultim element al existenței „materia“ și sunt gata să admită orice, înafară de Idee, ca substanță și esență a existenței, acest lucru nu afectează câtuși de puțin viața Ideilor. Căci ideile trăiesc cu totul autonom; ele au o viață desinestătătoare. Ele se nasc, apar, creiază o atmosferă cu o *necesitate* ce depășește existența individuală. Departe de a fi considerate simple plâsmuiri ale minții omenesti, lipsite de orice dimensiune a realului, ele sunt neschimbătoare în timp și spațiu, rămânând aceleași se impun cu necesitate oricărei conștiințe. Ele au o valoare absolută și eternă și nimeni și nimic în lume nu le poate schimba! Ideile depășesc viața individuală și prin aceasta ancorează în „trans-individual“. „Oamenii, — după cum sugestiv observă filosoful paradoxal Leon Șestov — mari și mici, se nasc și mor, se manifestă și dispar, adevărurile însă le pre-există“. Și nu este chemat omul să judece destinul Ideilor, deoarece ideile s'au născut înainte ca indivizii să le fi „gândit“ sau „inventat“. Ele au o existență a cărei început nu poate fi marcat în timpul realităților concrete, ci în acela al realităților ontologice.

Păgubitoare perspectivă pentru autonomia spiritului omenesc, este aceea de a considera ideile în lumina utilității lor.

Lumea devine astfel o realitate numai în măsura în care adevărurile pot fi verificate și controlate. În această privință cunoașterea omenească a săvârșit un păcat tot așa de mare ca și acela în morală: de a admite real și existent numai ceea ce poate suporta examenul legilor cunoașterii omenești, a condițiilor sale logice-raționale. Ca și în morală, unde legea n'a fost ascultată de primul om, și în cunoaștere, omul nu poate urma decât limita și măsura propriei sale condițiuni. Acest păcat este printre altele și acela formulat atât de sintetic expresiv în fraza: „ideile nu sunt adevărate decât în măsura în care ele ne apar *clare și distincte*“. Este păcatul cartesian, dar el a fost săvârșit cu mult înainte, căci îl găsim și în antichitatea greacă. A admite numai adevărurile „clare” și „distincte”, adevărurile „evidente” ce nu se mai cer a fi demonstrate, înseamnă să topești întreaga existență care este mister, dimensiune incomensurabilă, și s'o torni în tiparele croite de tine însuși, s'o reduci la propriile tale posibilități de măsurare. Înseamnă în același timp să te îndepărtezi tocmai de ceea ce mai greu se poate sesiza, deși constituie adevărata substanță a existenței, înseamnă să-ți rezezi de bunăvoie toate legăturile cu izvoarele și „începuturile” vieții. Deoarece, existența își manifestă esența, ei nu numai prin atributele sale exprimate în adevăruri *clare și distincte*, iar ideile și adevărurile mari nu totdeauna sunt făcute pe măsura minții omenești. Cea mai comodă judecată ce s'a rostit vreodată este poate aceia enunțată de Protagoras, care-l considera pe om „măsura tuturor lucrurilor”. Și nu e mirare deloc că tocmai omul a putut enunța o atare judecată, dacă ne gândim că admiterea unui principiu, care să-i impună o ordine prestabilită, ar fi neliniștit grav siguranța și instinctul său de conservare.

Încă din vechime, două mari spirite, Platon și Aristot, au luat atitudini diametral opuse în fața existenței. Unul căutând evidența, claritatea și distincțiunea ideilor și adevărurilor, considerându-le singurele criterii ale cunoașterii, fără ca totuși să reușească să vadă „străvezie” realitatea, căci o serie de alte adevăruri fără ca să fie clare și distincte veneau să-i turbure „ordinea” pusă în cunoaștere; celălalt, căuta și știa să vadă „realul” dincolo de aparența lucrurilor, bănuind o lume nu în perspectiva pozitivist-științifică, ci într-o viziune și intuiție care transcende concretul și care este Lumea Ideilor. Divinul Platon este cel dintâi om care n'a vrut să verifice existența ideilor, considerându-le cu mult mai reale decât toate realitățile con-

crete, evidente, clare și distincte. Platon susținea existența ideilor în numele unei intuiții divine, neverificate și necontrolate: Sunt lucruri care nu se pot demonstra, poate tocmai pentru că nu sunt clare și distincte.

Și de atunci, dela Platon și Aristot, și până astăzi, lucrurile în această privință nu s'au schimbat deloc. Mereu vor exista două tabere opuse. Unii care în ciuda tuturor evidențelor, adevărilor limitative, clare și distincte vor bănuși existența altei lumi, care nu poate fi demonstrată cu evidență matematică, dar a cărei existență nici negată nu va putea fi vreodată; alții care vor proclama numai adevărurile universale și necesare, vorbindu-ne despre singura realitate existentă, la cunoașterea căreia putem ajunge numai prin mijloace cognitive logice-raționale.

* * *

Această *necesitate* a ideilor de a fi clare și evidente, este cea mai mare tragedie a omului: În fața necesității ideilor omul rămâne desarmat, el nu poate lupta împotriva necesității, căci aceasta este invincibilă. Adevărurile necesare se impun dincolo de orice convingere, ele nu ascultă de convingeri, ci sunt coercitive. Lumea adevărilor necesare este o lume limitativă, construită pe concepte ermetic închise, unde nu mai poate interveni nicio schimbare. Prin ele se ridică un zid de nepătruns în fața existenței. Aceste adevăruri necesare constituie limitarea omului, îngrădirea lui față de orice *posibilitate* a vreunei experiențe spirituale iraționale. Aceasta este însăși condiția cunoașterii categorial-raționale, care proclamă *Necesitatea* drept unica dimensiune a adevărului, dincolo de care nimic nu poate să mai existe. Mai mult decât atâta: Omul precaut trebuie să se oprească, nu pentru că nimeni nu va putea ști ce este *dincolo* de zidul *Necesității*, ci pentru că nimic nu poate să mai existe. Și numai aceia care luptă cu necesitatea și evidența adevărilor, care impune spiritului jugul robiei, sacrificiul libertății de a gândi nelimitat, absolut și infinit, numai aceia pot crede în viața ideilor. Numai spiritele geometrice pot binecuvânta rigoarea coercitivă a faptelor clare și distincte, care numai ele oferă trăirică unui teren pe care te poți mișca fără „riscuri”. Și puțini nebuni vor fi dintre aceia care vor crede în mituri, părăsind astfel terenul solid, se vor mișca în aer fără suport trainic.

Este aceasta o problemă pe cât de veche, pe atât de răscolitoare: este însuși destinul spiritului omenesc. Oamenilor ca-

re se închină „necesității”, li se pare numai că se închină realității, când de fapt ei nu cunosc decât *aparența*. Căci, — după cum spune Platon — „oare a visa în somn sau în stare de veghe nu înseamnă a considera ceeace seamănă (cu realitatea) nu ca ceva asemănător (cu realitatea), ci drept acea realitate, cu care ea se aseamănă”? Lucru hotărât: se poate ca realitățile „necesare” să samene perfect cu existența reală și totuși să nu fie decât „aparențe”. Ele sunt simple „copii” a unor Idei, ne spune Platon, blestemând toate adevărurile „necesare” și evidente; simple „copii” a unor realități „în sine”, ce nu ascultă de condițiile rațiunii omenești. Inșă spiritele euclidiene, se revoltă și nu înțeleg cum în fața „evidențelor” adevărilor necesare, se mai poate admite ceva existent. Cum pot fi considerate drept realități, tocmai ceeace după părerea lor este fantastic, iluzoriu, aparent, și odată cu aceasta fals, din moment ce nu cade în *categoria tridimensională* a existenței. Cum se poate cineva ridica împotriva necesității empirice a existenței? Toate aceste spirite euclidiene, care ca structură sufletească sunt de aceeași substanță cu Toma Necredinciosul, nu pot admite viața ideilor. Ei admit singurul criteriu al realității, acela al verificării și evidenței, considerând că filosofia și-a epuizat sfera și domeniul odată cu acela al Necesității.

Este ceva înăscut și specific firii umane faptul de a încerca totdeauna atingerea limitelor, ajungerea capătului de drum. Este o cerință și necesitate imperioasă aceia de a ști că lumea această, viața noastră este limitată, finită, definitivă; că ea este viața cea „adevărată” și „reală”, iar nicidecum un vis, o aparență și o iluzie. Omul, de când există, nu a cunoscut idee mai chinuitoare, mai răscolitoare și mai insuportabilă decât ideea că viața și lumea în care ne mișcăm și trăim este o „aparență”, că lumea în care trăiește este condusă nu de legile necesității, considerată ca aparență, drept o „copie” a unei realități transcendente este suportată de foarte puține spirite; deoarece, foarte puține spirite pot suporta perpetua nesiguranță, pe care și-o dă o lume ireală, aparentă, unde ineditul și nesiguranța își dau mâna, unde ceeace „este” nu-i „necesar” să fie, unde totul se petrece la întâmplare! Omul nu va putea accepta pentru nimic în lume ideea că existența sa este iluzorie, aparentă, că lumea în care trăiește este condusă nu de legile necesității, ci de hazard, gata oricând să dispară, să se prăbușească în neant. De aceia, pe lângă spirite atât de curajoase ca acela

a lui Platon, care la un moment dat a întrezărit lumea în „lumina” ei reală, mereu vor exista altele, care vor refuza să vadă adevărul, preferind să rămână în „somnolența lor dogmatică” pentru a accepta singura lume existentă, aceia a certitudinilor și a evidențelor, construită pe legi „necesare” și „universale”. Și pentru aceștia, realitatea este ceea ce „apare” ochilor acoperiți de pojghiță, — este iluzia datelor imediate ale conștiinței; iar aparență este ceea ce nu se poate sesiza nemișlocit, care depășește posibilitatea cunoașterii prin formele sensibilității noastre.

Fără îndoială, tot din această necesitate limitativă a conștiinței noastre, tot din această tendință a omului de a admite existente numai adevărurile clare și distincte, s'a postulat principiul necesității nu numai pe plan de teorie a cunoașterii, ci și în domeniul moralei. Și astfel, apare cea mai comodă concepție morală: deterministă, care-l scutește pe om de orice „responsabilitate”, dându-i în acelaș timp iluzia celor mai evidente certitudini. Concepția deterministă asupra libertății, nu poate să-și aibe justificarea și explicația decât în virtutea aceleiași structuri sufletesti, care elimină orice filosofie neconfortabilă. Omul nu numai în teoria cunoașterii, dar și pe plan moral a căutat să stabilească legi „necesare” și „universale” în virtutea cărora conduita umană să devină „singura posibilă” așa după cum se manifestă. Posibilitatea este exclusă fiind înlocuită cu aceiași „necesitate”. Intre „posibilitate” și „necesitate” omul a ales întotdeauna pe aceasta din urmă ea fiind singura cale lipsită de echivoc. Nu numai lumea obiectelor se conduce după legi necesare, nu numai aici fenomenele trebuie să apară necondiționat într'un fel iar nu altul, potrivit principiului cauzalității; ci și lumea subiectului ascultă de legi constrângătoare: Actele mele, ca om de voință sunt determinate cu aceiași rigoare coercitivă; tot așa de *necesar* ca și în cunoaștere, ele își au o cauzalitate și nu se pot expiica decât în funcție de aceasta. După cum în procesul cunoașterii actele se desfășoară determinate fiind de o ordine ce nu poate fi pentru nimic schimbată, iar dincolo de această ordine nimic nu poate fi admis ca existent; tot așa și pe plan moral, potrivit unor concepții ce au fost cândva la modă și mai sunt și astăzi încă, acțiunile omului sunt produsul diferitelor condiții și aceste condiții sunt *necesare*, în sensul că ele determină cu mult chiar înainte de a se trece la acțiune, natura acesteia. Și deși în „aparență” avem

iluzia libertății noastre, noi totuși, trebuie în mod „necesar” să acționăm într'un anumit fel, iar nu altul, căci ceea ce „este” e „necesar” să fie. Hobbes, Fichte și Lipps, au fost gânditorii, care printre alții, au susținut cu multă convingere, această concepție asupra libertății omului. Ei au apărat în morală, întocmai după cum alții în cunoaștere, aceiași Necesitate, în virtutea căreia, omul nu poate dori decât determinat, după cum piatra aruncată de sus, trebuie necondiționat și „necesar” să cadă la pământ. Ei au scos Ideia Libertății din viața omului, deoarece această idee, stă în raport de exclusivitate cu caracterul „necesar” al actelor voinței omenești. Principiul „liberului arbitru” provoacă în om atitudinea aceleiași reacțiuni neliniștitoare, pe care o încearcă el admitând existența unor adevăruri ce nu pot fi receptate de aparatele sale de cunoaștere. Omul vrea, cu prețul oricărui sacrificiu, să-și găsească certitudinea și evidența unui *scop determinat* al vieții. Cu riscul și sacrificiul propriei libertăți, omul acceptă sclavia într'o lume construită pe „măsura” și limita posibilităților sale. Numai ca nimic neprevăzut să nu intervină, pentru a-i tulbura ordinea determinată a existenței sale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Realitatea concretă luată ca atare, nu ascunde în sine niciodată adevărul sau ideia. Faptul brut niciodată nu ne spune nimic. Faptul brut numai atunci trădează adevărul, când începe să fie însuflețit de o idee. Realitatea concretă numai atunci începe să „existe”, când exprimă o idee. Numai așa, ea se împărtășește de o semnificație oarecare, numai așa ea este pătrunsă de un tâlc existențial. Și fără de această condiție, cu adevărat, nimic nu poate să existe! Dacă un fenomen nu se împărtășește de o semnificație, el trece alături de existență. De aceia, cu drept cuvânt putem spune, că adevăratele realități sunt acelea, care sunt pătrunse de o *semnificație ontologică* în raport cu existența omului. Inafară de această semnificație nimic nu există cu adevărat. În fața aceluiași fapt brut — căderea unui măr din pom — câți n'au trecut fără să vadă în această manifestare, semnificația unei legi! Dece? Pentru motivul, pe care-l aminteam și mai sus, că faptul brut, nu deține încă adevărul, el nu este încă o modalitate de manifestare a existenței. Numai spiritul, aducător de idei, creiază legi care devin la un moment dat „necesare” și „universale”. De unde vin aceste idei și unde se duc ele? Cine ar putea-o spune?!

Omul este construit în așa fel, că de obicei este înclinat să considere realitățile existențiale drept iluzii, iar aparențele drept veritabile realități. Psihologia omului, care confundă ideia cu caracterul concret al existenței (luându-se aici ideia în sensul de realitate, iar nu de aparență) și pentru care lucrurile sunt cu atât mai „ideale”, cu cât ele reușesc să îmbrace haine unei cât mai concrete realități (ceea ce constituie o contradicție „in adjecto”) este genial reprezentată în figura lui Sabakevici, unul din eroii romanului scris de Gogol: „Suflete moarte”. Aici ne apare cu toată naivitatea, concepția materialistă a omului, care consideră ideia, cea mai mare iluzie și ficțiune, iar realitatea concretă — cel mai suprem și convingător adevăr. Aici lucrurile sunt considerate prin prisma dimensiunilor empirice, sensibile, a criteriului palpabil. Adevărul este verificat și admis ca existent numai în cazul că reprezintă o formă sensibilă. De aceea. Sabakevici, exclamă mirat și nedumerit la obiecția lui Cicicov (eroul central din romanul lui Gogol) că cutare persoană fiind moartă, nu este decât o idee, o ficțiune, în tot cazul nu o realitate. La care obiecție Sabakevici răspunde: „Nu, nu-i o idee. Țin să vă comunic cine era Mihceev, astfel de oameni n’o să mai găsiți: era așa namilă de om, că n’ar fi putut intra în această cameră: nu, asta nu-i o idee! Iar în umeri avea o putere așa de colosală, cum nu s’ar găsi la un cal. Aș vrea să știu, unde ați putea găsi în altă parte așa idee!” („Suflete Moarte”, Moskova, ediția II, 1914, p. 170. trad. din orig.)

Aceste cuvinte nu puteau să iasă decât din gura unui Sabakevici, construit dintr’un aluat prea material, pentru ca să poată admite ceva ce nu cade pe planul verificării sensibile, ceva ce nu este evident și clar. Ori, ce poate fi mai „clar” și „distinct” decât ceea ce este în acelaș timp și concret, palpabil, vizibil? Ce fenomen poate fi mai necesar, care să nu aibe nevoie de nicio altă demonstrație, decât adevărul elementar și simplu, verificat pe un plan de experiență sensibilă?! În general, pentru cele mai multe ființe, sfera existențialului se rezumă numai la această trăire. Deoarece, lumea ideilor, semnificația ontologică a existenței nu rezidă, după cum spuneam și mai înainte, în faptele brute. Ea le depășește, ancorând într’o zonă unde criteriile omenești, „clare” și „distincte” nu mai pot fi aplicate. Intreaga istorie pământească a omului, nu este decât haina exterioară a istoriei sale spirituale, ea este o Istorie a Ideii. Ideia stă la baza tuturor manifestărilor mari ale epocilor.

Ea naște și declanșează persecuțiile religioase, ea provoacă revoluțiile, după cum tot ea îndeamnă pe om la înfrățire și pace. Istoria pământească, sensibilă a omului este numai aparent materială. În dosul tuturor manifestărilor concrete, stă Ideia care le însuflețește. Fără a se împărtăși de a semnificație metafizică, procesul istoric nu poate să existe. Căci după cum observă N. Berdiaeff — în lucrarea sa despre „Sensul Istoriei” — procesul „istoric” nu este un fenomen, ci un noumen, el este de substanță inteligibilă. În procesul „istoric” se descopere esența existenței, substanța spirituală, ideală a acestei lumi. De aceea, procesul „istoric” este prin substanța sa profund „ontologic”. Procesul istoriei este un proces al Ideii care rămâne, indiferent că oamenii se nasc sau mor, se distrug în războaie sau se înfrățesc. Indiferent că omul este sau nu chemat să ducă o existență spirituală, viața și toate manifestările lui substanțiale „în istorie”, apar străbătute și animate de un accentuat conținut ideal. Deoarece, în toate manifestările exterioare ale existenței sale, integrate sau neintegrate în istorie, ușor se poate constata cum se strecoară ideia călăuzitoare, fără de care, toate procesele istorice ar fi simple fenomene naturale, asemenea erupției unui vulcan, sau căderii unei ploii, dacă n’ar fi ideia ce le chiamă la viață și le împărtășește un *sens*. Astfel, nu viața creiază Ideia, ci invers, Ideia creiază viața. Intreaga istorie a spiritului omenesc verifică acest adevăr. Viața se conformează ideilor: organizațiile sociale, grupările politice, cloectivitățile religioase, etc., se conformează ideilor. Ele dețin un sens și urmăresc un scop, acela deținut de Idee. Astfel, Existența ne apare având un profund caracter spiritual. Și în ciuda tuturor sistemelor construite cu o necesitate logică de fier, care nu pot admite decât adevăruri clare și distincte, existente numai pe un plan de experiență verificabilă; indiferent de toate acestea, sufletul omului mereu își va îndrepta ochii spre cer, în căutarea unei „lumi ideale”, care nicicând nu va răspunde chemărilor și neliniștilor sale, într’o experiență spirituală prezentă sau viitoare posibilă, din moment ce n’a fost demonstrată, deși poate nici nu-i necesar să fie. Căci, după cum observă un filosof paradoxal, „pietrele pustiului niciodată n’au tunat „amin” ea răspuns la predicile inspirate ale sfinților. Dar acest lucru nu-i necesar. Trebuie ca „sfântul” la tăcerea pietrelor să scoată din pieptul său aprinse osanale”.

ANATOLE CHIRCEV

Rânduri pentru fata dela oraş

de PAVEL P. BELU

De n'ai să-mi pricepi
Dorul simţului,
Să apuci, apuci,
Calea câmpului.

La isvor cu paltin,
Cruce şi cunună,
Vei găsi o floare
Care o să-ţi spună,
Că 'n spre valea seacă
Drumul cu trei plopi
Duce spre isvorul
Care plânge 'n stropi.

Şi acesta este
Frate-al primului,
Cunoscut şi stelii
Şi creştinului.

Iar de-acolo încă
Trebue s'apuci
Pe o vale-adâncă
Până la trei nuci.

Vei găsi, la umbră,
Netedă poiană,
Numai cânt şi numai
Spic de sânziană;
Iar pe-o cruce albă
O icoană mică...
Şi de-acolo pleacă
Încă o poitică.

*Tu pe ea s'apuci
Din poiana verde
Unde sunt trei nuci.
Căci colo spre munte,
Unde trec mărunte
Turme de mioare,
Vei găsi o casă
Cu pridvor de șândră
Și-albă, de mătasă,
Ciobăniță mândră.*

*E cosița ei,
Vălurind nebună,
Flâns de flori de tei
Cu sclipiri de lună;
Ochișorii ei,
Rușinoși și teferi
Sunt doi stânjenii
Cu sclipiri-luceferi;
Obrăjorii ei,
Cel mai candid crin,
Câte-odată ard
Flăcări mari de vin;
Iar mijlocul cald,
Fragedă nuia;
Sânii mici și glezna
Cu fiori de nea.*

*E stăpâna bună
Blondului meu vis;
Când amurgul plouă
Floare de cais,
Gândul meu se 'ndreaptă
Unde o s'apuci:
Spre isvor cu platin,
Cruce cu trei nuci.*

*Acolo adesea
Coboram agale
După albă turmă,
Cu picioare goale.
Și-acolo înfloare
Visul meu din urmă...*

*Vezi, deaceea sânt
Fără de păsare
La al tău cuvânt,
La a ta chemare.*

*Nu m'ademenesc
Plângătoare șoapte!
Tac și m'adâncesc
Intr'o neagră noapte,
Unde alb s'aprinde,
Steaua mea crăiță,
Minunat luceafăr,
Mândră ciobăniță.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Iar de nici acum
N'ai să mă pricepi,
Înfloresc cu brumă
Vorba mea din urmă:
— Lasă-mă! Căci visul
Mi se 'ndreaptă 'ntr'una
Doar spre ciobăniță
Și spre alba turmă...*

PAVEL P. BELU

Clopoței amintirilor.

(La Tata-Moșu.)

De MIA CERNA

După ce ușa cancelariei notariale din Coșteiul-Mare se închise, trasă respectuos de mâna celui din urmă sătean necăjit care primise consultații gratuite dela tatăl meu, Victor Florea Roureanu, notar cereual peste cinci sate, o liniște calmă se înstăpâni pe încăperea lată și scundă. Nu se mai auzia decât scârțăitul penițelor ascuțite, din peană de cocoș alb, ori asvârlitul nisipului cernut din borcanele ciuruite, peste scrisul umed al actelor. Din vreme 'n vreme moara de hârtie depe cuptor fâșâia în mulcomă învârtire, mânată de valurile variate ale căldurii, — și sticleții captivi peste iarnă într'o fereastră amenajată cu bețișoare etajate, săreau când jos la vasele minuscule, pline cu apă ori cu semințe de cânepă, când sus la înălțimi preferate, ciripindu-și dragălaș siesta.

Dar firul tăcerii se rupse brusc.

— Ciolac! ridică vocea tatăl meu.

— Porunciți, domnule notar.

— Dac'o trece pe aici fibirăul și o întreba de mine să-i spuni că sunt dus la Grui, pentru un testament. Pricepi?

— Pricep, domnule notar.

— Dac'o veni popa Mercea, să-i spuni sănătate și c'am plecat. Știe el unde. Iar dac'o veni popa Grecu ăl unit, să-i spuni că mis la Lugoj. Auzi?

— Aud, domnule notar.

— Și iacă aici actele pentru copiat. Să le faci încă azi gata. Nu vreau să încheiăm săptămâna cu restanță...

Impiegatul Ciolac, un om mărunțel, în haine galbene tocite, unicul rând de haine ce'l avea, pe cât îmi aduc eu aminte, luă în primire actele și se retrase după masa lui.

Tatăl meu împinse călămara, așeză în ordine impecabilă puținele scripte ce-i mai rămăseseră pe birou și șterse suprafața mesei c'o lăbuță de iepure, să nu mai rămâie nici un firicel de praf acolo. Apoi se ridică înțepenindu-și pe loc statura înaltă și sveltă, dar cu începuturi de vigoare bărbătească.

— Ciolac!

— Porunciți, domnule notar.

— Să ai grijă de cântălarie ca să dai ochii tăi din cap! Nime să nu se apropie de mese. S'o încui bine la plecare. Și să nu te pună potca să te îmbeți mâne, că știi ce te așteaptă: drum la deal și drum la vale... Și așa vrea eu să cunosc pe notarulșul care te ține pe tine în slujbă!...

Ciolac înghiți sec și plecă capul. Dar după ce domnul notar se mistui după ușa care conducea din cancelarie de-adreptul la domiciliul său particular, pus la dispoziție de comune, baci Ciolac deschise un dulap, scotoci printre actele galbene și prăfuite și scoase la iveală o sticlucă pe jumătate plină, din care trase cu sete o dușcă bună. Apoi o ascunse mai repede decât o scosese. În urmă c'o mișcare tot atât de scamatoricească, băgă mâna în buzunar, scoase o bucățică de coajă de lămâie și prinse a o rânțai ca un șoricel.

Așa îl surprinsesem eu nu odată, dar nu'l trădasem. Întăiu, fiindcă nu prea eram în clar cu scopul scamatoriilor; apoi fiindcă mă temeam tare, că tatăl meu avea să'l alunge. Iar baci Ciolac ne iubea, pe mine și pe sora mea și în orele libere făcea diverse bazaconii, de cari râdeam ca la teatru...

Victor Florea Roureanu, intrat odată în atmosfera căminului familiar, se schimbă ca prin minune: ochii îi deveniră blânzi, plini de duioșii nebănuite și vocea coborî dulce, cu intonații și delicatețe aristocratică. Căută pe mama noastră tânără și frumoasă, veșnic c'o glumă, ori cântec pe buzele ei fragede.

— Ico-Păsărico, găci ghicitoarea mea! începea el noul dialog.

— Căpătăm goști dela Lugoj? întrebă mama mea.

— Nu.

— O scris Florentina?

— Ba,

— Vine tăicuțu??

— N'ai nimerit-o nici pe asta...

Sora mea, Rela și eu, săream ca niște căprițe în jurul părinților și rochițele noastre scurte, totdeauna la fel la culoare și la croi, fâlfăiau ca niște aripi de păsări exotice. La fiecare întrebare a mamei băteam din palmuțe, în nădejdea confirmării.

— Mergem la Lăbășel... se îndură tatăl meu să ne comunice.

Atunci bucuria izbucnea din toate părțile; mamei i se lumina obrazul, sora mea se agăța de brațul lui Tati, iar eu lepădând orice aveam în mână, o tuleam spre ușă.

— Unde te duci, svârliugo? mă întreba tatăl meu.

— La Moșu Mitru, răspundeam din ceialaltă odaie și deja eram afară.

Moș Mitru Mărgan, era cărăușul oficial, plătit de comună, dar călătoriile particulare le plătea tatăl meu din caseta lui. Erau plicticoase ca vai de ele drumurile obligatorii ale tatălui meu: încasări de dare, sechestre, licitațiuni, testamente, etc. Dar când era vorba de o călătorie unde își ducea familia, aceasta era altceva: se înviora el, se înviora Moș-Mitru, se înviorau caii și sburam ca'ntr'un vis pe drumul pietruit, ori pe pârtiile lunecoase... Când ajungeam într'un suflet la Moșu Mitru, nu știu cum se făcea, că era mai în totdeauna pus la curent cu situația, așa că bucuria primei comunicări îmi era des umbrită. Dar Doda Lena, soția lui voluminoasă, mai tânără decât el și de o bunătate neistovită, mă lua de mână și mă purta vara prin grădina tămâiată de călăpăr și lemnul Domnului, plină de mere roșii și prune viorii, iarna prin tinda cu mirosoare bune, în soba cea mare, camera de onoare, cu perinile până 'n grindă în cele două paturi, cu lavițele sculptate, cu lada zugrăvită cu tulipani roșii și păreții acoperiți de prosoape țesute.

— Coniță Ria, Vrei să guști din pogăciță de mălai, pe care am scos-o acuma din spuză? mă întreba.

— Ihî... răspundeam eu și deja mușcam din turta îngustă de un deget, rumenă la suprafață, cu miezul auriu, încensată pe alocuri, cu gust dulce de porumb fript.

— Așa pere bune am fiert... plescăia din limbă Doda Lena și în curând și limba mea se înfrupta din aroma unei pere scoasă din căldărușa minusculă de aramă. Atunci împăcată mai mult cu ea, decât cu Moșu Mitru, care prea le știa toate înainte de vreme, mă întorceam fericită acasă, unde înfrigurarea plăcerii era în toiu.

Nicăiri pe lume nu era atât de minunat și de interesant ca la curtea lui Tata-Moșu din Lăbășel, moșier prin ereditate și pădurar din plăcere, adevărat dragostea lui pasionată pentru codru.

— Nu pot trăi fără pădurea mea... spunea el tuturor, cari îl întrebau de ce servește ca pădurar, când e atât de bogat. M'ăși prăpădi dacă n'ăși alerga cu calul prin poieni, dacă n'ăși bea apă din știubei, dacă cineva mi-ar lua pușca, pălașca și straița mea de vânătoare..

Și la Tanti Titi îmi plăcea mult, mult. Dar la Tata-Moșu era ca nicăiri și ca la mine... Așa gândeam în copilărie și așa judec și acum. Voiu fi văzut și eu multe în cursul viețuirii mele pe acest pământ; un lucru rămâne neclintit: nimic n'a putut egala casa lui și situațiile ce se desfășurau în preajma ei, ca un miraj neîntrecut...

Dintre toate călătoriile la Tata-Moșu, mai bine îmi plăcea drumul iarna, când puteam merge cu sania. Infolite până la ochi în haine calde, vârate în saci căptușiți cu blană, cu căciuliți de vulpe în cap, stăteam mai mult în picioare în poala părinților, cu totul deghizați și ei în bunzile îmblănite, de vulpe și de lup, darurile lui Tata-Moșu, vânător cu faimă sonoră în mai multe comitate.

Brațele părintești ne strâneau bine ca nu cumva mișcările noastre neastâmpărate, cu deosebire ale mele, să se transforme, în sborul saniei, în catastrofe după toate regulile gravitațiunii și să ne trezim buluc în zăpada înaltă...

Sburau căluții lui Moșu Mitru ca niște Lei-Paralei din povești prin câmpiile cutropite de nămeți scânteietori și imensitățile albe îmi apar și azi mai feerice decât orice peisaj hibernar văzut în Carpați ori Alpi... Clopoței dela gâtul cailor cântau cântec vesel de călătorie, Moșu Mitru slobozia câte un fum de duhan ordinar ce miroșia urât, dar totul era așa de frumos și de ieșit din comun, că ne fărmecea și biciuia închipuirea...

Când ninge și flori albe scuturau petale din văzduhul fără fund, eu îmi ridicam dintre blănuri năsucul în vânt, ca pentru a le miroși și ziceam:

— Vezi, mami drago, că-i așa cum zic eu: ninge flori!...

Și închizând ochii mă lăsam sărutată pe pleoape de fărimețele dalbe, iar sufletul meu plâpând de copil sensibil se pierdea în reverii nelămurite...

Dar firea mea neastâmpărată nu mă țintuia mult locului.

— Tatii drago, când ajungem la dealul Perișorului? deschideam eu seria întrebărilor.

Satul prin care treceam tocmai era un sat unguresc, care mă plictisea, o colonie făcută în scopul de a maghiariza regiunea de o atmosferă curat românească. Purta numele contelui Szapary, ministru președinte pe vremea aceea, dar Românii îi ziceau „Țipari”, cum a rămas și până în ziua de azi. Căci se vedeți minune: în loc de maghiarizare, care nici odată nu s'a prins de sufletul cu șapte scuturi al Românului, Ungurii erau mai degrabă aceea, cari începuseră a gunguri românește în contactul zilnic.

Mie îmi intrase la inimă opregul cu ciucuri și opinca bănățană, cu care m'am pomenit dela naștere... Tot ce satul prezenta ca interes pentru mine erau fântânile cu cârlige și două găleți. Două persoane deodată învârteau cârligele, cari țineau loc de roată, scoțând o vadră plină și scufundând pe cea goală.

Dar tot mai bine îmi plăcea fântâna cu cumpănă dela prietina mea Mărie, fata chinezului, din drumul cel mare din Costeiaș...

— Tati drago, dece-i zice la sat „Țipari”?

— Pentrucă toți Ungurii sunt slabi ca țiparii, făcea haz tatăl meu și eu îl credeam pe cuvânt.

Dar iată-ne ajunși la dealul Perișorului. Acolo 'n vârf își învârtea încet aripile uriașe o moară de vânt. Și eu așa ași fi vrut să stau numai odată acolo sus pe una din aripi și să mă învârtesc deasupra lumii. Am păstrat mult timp în viața mea această dorință absurdă de a pluti undeva sus, deasupra celorlalți muritori. Nu din ambiție și vanitate, de cari m'a ferit Cel ce m'a creat. Din pură nostalgie a înălțimilor, căci prea mă simțiam aproape de pământ și prea departe de cer...

Dorul ascensiunilor mă bântuie și acum. Detest însă aeroplanul cu zbârnăitul de bondar furios, ce se desprinde din încheieturile lui de oțel. Ași vrea să văz cu ochii invenția micului aparat cu aripi transparente, pe care să-l fixeze la piept, iar aripilor să le dau drumul la sate și manevrând c'o mână motorul fără glas, să simt urcușul lin deasupra lumii, în vreme ce aripile mi-ar pălpăi cald la ureche... Atunci poate ași simți ceea ce ași fi simțit, dacă m'ași fi putut roti în copilărie pe aripa morii de vânt din dealul Perișorului...

De abia îmi sfârșiam însă gândurile, când și începea panta dealului. Asta era un haz adevărat. Sania sbura nebună, abia de reținut pe serpentinele scurte și de multe ori când era lune-

cuș înghețat, tatal meu trecea lângă Moșu Mitru să țină hățurile, iar mami ne cuprindea pe amândouă în brațele ei ocrotitoare, cărora frica și grija le dubla puterea. Eu închideam ochii și mă lăsam purtată de vârtejul amețitor: îmi plăcea depe atunci viteza... Dar fiindcă odată se întâmplase pe locul acela o nenorocire cu niște cai speriați, de atunci încolo nu-i mai închideam. Și am învățat că în viață e bine să ai ochii deschiși în fața primejdiei.

Prin păduricea de lângă Balinț, azi inexistentă, treceam vara cu plăcere, căci adia o briză plăcută de sub coviltirul frunzelor. Dar prin sat treceam repede de tot: acolo era sediul fibirăului, care ne-ar fi putut zări. A ne recunoaște era însă ceva mai greu, din mijlocul blănurilor noastre... Eu însă tot îmi învârteam capul, căci acolo era un moșier cu 19 copii, pe cari mult ași fi vrut să-i văd, dar nici odată nu i-am zărit pe stradă. Mi-ar fi plăcut să-i văd și la masă, pe care mi-o închipuiam lungă ca la pomană și în dormitorul lor, pe care mi-l închipuiam unul singur, cu 19 paturi...

Dar câte nu dorim să vedem și cunoaște și nu ni se dăruiesc!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În curând coteam spre Paniova, alt sat fără importanță pentru mine, decât că la câteva ferești se vedeau pe din lăuntru polițe cu blide înflorite. Alt merit n'avea satul decât acela de a fi fost ultimul sat înaintea Secășenilor, unde verișoara mamei Florentina, Nini Floare, cum îi ziceam noi copii, locuia cu familia: Uica Popa, și trei verișoare mici, dintre cari numai Rora, cea mai mare, conta ceva pe seama noastră. Celelalte erau păpuși în leagăn ori brațe, de cari nu ne ocupam.

— Mai este mult până la Secășeni, întrebam eu într'una.

— Acuși suntem acolo, primeam acelaș răspuns, oricare ar fi fost distanța de străbătut...

Acel „acolo” avea perspective foarte plăcute. Nini Floare dădea un țipet de bucurie când ne vedea; Uica Popa își lăsa cărțile sfinte din cari cetia mereu și alerga să ne deschidă poarta. Și după ce ne descotoșmâneau de blănuri și ne sărutau de multe, multe ori, (familia noastră este cam pupăcioasă) li se oferea părinților țuică fiartă „a la minut” și clisă înghețată, iar nouă fetelor lapte fierbinte.

— Nu-i de capră Nini Floare? întrebam eu, veșnic eu, căci

sora mea era mult mai tăcută decât mine. Mai cuminte, ziceau părinții...

— Nu, drago, nu. Voi nu trebuie să beți de ăla, numai Rora....

Nini Floare avea copii anemici și-i tortura cu diferite procedee de întărire, cari durere nu prea prindeau. Dovadă cele două cruciuliți mici din cimitirul secășean, cari ascundeau două fetițe adorabile, moarte în vârstă crudă, la cari se aliniară mai târziu și cruciulițele fetițelor cari erau acum în brațe și în leagăn... Nici biata Rora nu fusese cruțată de aceeași soarte, care o ajunse mai târziu în cea mai frumoasă înflorire a celor șasesprezece ani ai ei...

Până noi zăboveam în casă, Moșu Mitru își astruca bine căluții, frecându-i pe la urechi, ne scutura zăpada dela blănuri și sorbea și el cu deliciu o olcuță ce aburea în aerul rece.

— La plecare Nini Floare ne îmbia cu dricăli și cu țigle calde, pe cari le refuzam și toți ai casei ne întovărășeau cu regretul de a nu fi stat mai mult la ei.

Dar noi grăbeam spre ținta noastră supremă, Lăbășelul, și iată-ne înfundați în pădurea seculară, care n'avea să se sfârșească decât odată cu drumul nostru.

Nu trecea mult și ciocul meu neastâmpărat se deschidea iar.

— Tati drago, nu sunt lupi pe aici?

— Da de unde, ne liniștea tatăl meu, cu toate că poate chiar în momentul acela își pipăise revolverul din buzunar, de frică să nu-l fi uitat acasă.

— Chiar dacă am întâlni vre-unul, ne dumirea mami cu glas cam tremurător, știm noi cum să ne apărăm.

— De bună seamă, întărea tatăl meu. Avem amândoi pistoale, și apoi de ce am fi fost cătane la Impăratul, nu-i așa Mitre?

— Așa-i domnule notarăș, confirma cu mândrie mai diminuată decât altă dată cărăușul nostru, scuișându-și pe ascuns în sân...

— Apoi mai avem și fân destul, putem face gujbe din el și să le aprindem, complectă mami. Lupii se tem de foc.

În fața atâtor asigurări și frica noastră se risipea, cu toate că în secret eu doream arzător spectacolul cu pocnete de pistoale și gujbe aprinse...

Dar acum începea alt rău: ne era frig. Regretam dricălile și țiglele Niniei Floare. Mustățile tatălui meu și mai cu seamă ale lui Moș Mitru, mai stufoase, erau suflate cu glasă albă, țeapănă. Năsurile noastre înghețaseră și le ascundeam sub scutul sacurilor îmblănite, cari ne ajungeau până la bărbie. Amușisem chiar eu, cece era lucru mare...

Bieții cai obosiseră. Urcau mai greu și coborau mai veseli, în nădejdea de a ajunge odată la destinație. Dar mai trebuia să îndurăm frigul, vântul înghețat și groaza de lupi.

— Acuș, acuș, ne încuraja Tati.

Iată-ne în fața celui mai înalt deal din pădure, proba de rezistență. Ne petreceam timpul privind frumusețea crengilor cutropite de promoroacă diamantină și aburii ce-i scotea stăruința cailor de a ajunge la culme. Iată-ne sus în vârf, într'o rariște, o poiană. De acolo coborâm mereu și după o cotitură largă zărim ca prin farmec căsuțele Lăbășelului, resfirate pe coastă, pe jumătate îngropate în omăt, cu licăriri de luminițe timpurii, dacă ajungeam spre seară, cu scânteieri de soare în geamurile mici, cu chenar albastru, dacă ajungeam ziua. Și după altă cotitură iată color casea mare, albă ca mănăstirea dela Maria Radna, a bunicului, cu cei șase fraxini, străjeri a celor șase ferestre, cu fața spre răsărit, cu poarta înaltă, lângă care se înșirua umilă dar lungă casa slugilor, apoi cârmind într'altă stradă clădirile de dependență, grădinile, pometurile, uriașul pătrat care forma „curtea lui Giurca Șumarul”, bunicul nostru. Priviam cu ochii neclintiți spre această casă, unde aveam să poposim în curând și care cuprindea atâtea minunății. Iată-ne ajunși pe platoul dinaintea casei și Moș Mitru strigă:

— Ho Murga, ho Bălan!

Am oprit chiar în dreptul porții masive de stejar, cu înflorituri măiestre încrustate în trupul lemnului vopsit cu roșu, cu albastru, cu verde. Imi par azi tot atât de frumoase ca cele mai artistice arabescuri din Alhambra. Tatăl meu s'a dat jos. Ne scoate din saci și ne așează pe sol. Numai mami a rămas în sanie. Moș Mitru a intrat să deschidă poarta. Dulăii curții sar cu gurile pe intrus, dar nu-i pot face nici un rău: sunt legați. Și deodată dela fereastra dela capătul casei se aude glasul cam subțire și cam răgușit, dar nouă atât de drag al lui Tata-Moșu:

— Voi vi-s?

Urmăază zarva. Aripile porții s'au deschis larg și mami a intrat triumfătoare prin portalul casei părintești. Striga plină de veselie: Maico Bebo, Naică Lencă, unde vi-s?? Curios, totdeauna chiamă întâi pe mătușa ei, sora lui Tata Moșu, mama Ninei Floare dela Secășeni, văduvită după un an de căsătorie și care are adăpostire pe viață în casa bunicului. El i-a crescut, înzestrat și măritat fiica, deopotrivă cu celelalte fete ale casei. Nici nu-l agrăește altfel Nini Floare decât Otăicuțule! Maica Beba a îngrijit de casă și nepoți, când victimă a unui accident de foc bunica noastră cea adevărată muri, până la recăsătorirea, după ani îndelungați, a lui Tata-Moșu cu Naica Lenca, logojană sfătoasă și durdulie, acum mama mașteră a mamei mele.

Iată-le că vin amândouă din casa femeilor, ori dela bucătărie, după cum le ajunge vestea sosirii noastre, îmbrățișând pe mami și sărutând-o pe amândoi obrajii îmbujorați de ger.

Dar noi suntem de mult sus în coridorul cu stâlpi masivi de stejar. In casa lui Tata-Moșu toate sunt din lemn masiv: ușile, mesele, dulapurile, întreg mobilierul numai nuc, cireș și stejar. Tata-Moșu, mijlociu, lat în piept, cu tâmplele ușor înflorete de zăpada anilor, cu mustăți scurte, stufoase și cu ochii mari, luminoși, de un castaniu cald, ne-a ieșit înaintea și își domolește câinii de vânatoare, cari se adăpostesc iarna vara pe veranda casei:

— Cuș, Smeule; cuș, Glonțule!!

Cu mârâituri slabe, câinii se retrag în fundul verandei acum pustiită de podoaba ei tradițională: floarea roșie a bobului și cea liliachie de linte.

Intrăm în casa caldă. Nu la bunicul, unde a intrat numai Tati ca bărbat. Femeile au altă cameră, „casa muierilor”, cum a botezat-o Tata-Moșu. Acolo este împărăția lor, în camera din fund, cu vederea spre grădină, unde toate generațiile de femei din familia noastră și-au născut pruncii și unde am văzut lumina zilei și eu și sora mea.

Tata-Moșu nu intră niciodată în casa muierilor. In nările lui păroase el păstrează încă miresmele trecutului.

— Aici miroase a lapte și a scutece, zicea el când cei șase copii ai lui îmbăcseau atmosfera în camera muierilor. Plămâniile lui lărgiți de ozonul pădurilor nu se puteau adapta situației, cu toate că își iubea vlăstarii. Nici mesele nu le lua bunicul cu muierile. De cinstea aceasta se învredniceau numai femeile

musafire: nașa copiilor, soția superiorului silvic, fiicele cele mari când veneau acasă dela claustrul din Lipova, dar numai în prima zi, și 'n urmă fiicele măritate.

— Lăsați-mă pe mine singur, în „bârlogul meu”, cu pușca și pâlasca, zicea el. Cine intra însă în „bârlogul” lui trebuia întâi să bată la ușă, o regulă peste care nimeni nu putea trece. Dacă Tata-Moșu era în toane bune, la ciocnitura discretă și respectuoasă răspundea:

— Slobod!

Dacă însă era umbrît de vre-o supărare, icnea:

— Cine-i? Și parlamentările de dincoaci și de dincolo de ușă, începeau:

— Eu, Beba.

— Și ce vrei??

— .....

— Caută-ți de drum, o sfătuiă Tata-Moșu și dorința lui era poruncă, orice treabă urgentă ori importantă va fi fost la mijloc.

Dacă însă altcineva decât cele două bătrâne ale casei, cu care Tata-Moșu niciodată nu fusese dur, se încumeta a bate la ușa lui în asemenea zile critice, el țipa:

— Răsăritu tău, nu mă lași în pace?? Și bătea podeaua cu vre-un băț din apropiere...

Dar noi deabia intrasem acum în casa muierilor.

— In care pat m'am născut eu? întreb totdeauna când soșim la Lăbășel. Dar mami pare a nu mă auzi, ori a plictisit-o întrebarea.

— In ăl din stînga îmi răspundea într'un târziu sora mea Relea. De aceia ești rea...

Atunci tu trebuie că te-ai născut în cel din dreapta, deaceia ești bună... o persiflez eu. Dar o umbră de tristețe tot mi s'a așternut pe suflet. Dece zic toți că sunt rea. Nu fac nimă-nui nimic. Numai nu pot sta locului și limba îmi umblă și fără voia mea. O mașinărie ascunsă în creer tot se învârtește, tot se învârtește și nu-mi dă pace... Dar eu ce pot face dacă așa m'a făcut Dumnezeu...

Temperamentul meu însă învinge în curând unda de tristețe. A învins și mai târziu în viață atâtea tristeți, datorite de soarte...

În vremea aceasta Tatăl meu se întreține cu bunicul în „bârlogul” lui.

Tata-Moșu a smuls de pe părete o ploscă și îmbie pe tatăl meu:

— Bea, să te încălzești!

Tatăl meu ezită, zâmbind perplex.

— Aha, tu ești fain, nu bei din pâlăscă... Dar din pâlăscă mea mă, n'au beut numai gonacii, au beut și fișpani și grofi.

Bacia Giurca Șumarul era vânător vestit și nici o vânătoare de seamă nu avea loc în acele câteva județe, unde era cunoscut, fără concursul lui. Țintaș de prima forță, avea la dosar câteva mii de vietăți sălbatece, răpuse de el. Armele și le comanda dela cele dintâi fabrici din Silezia și era mândru, minune mare de ele! Dar forța lui neîntrecută erau „tactica”, „strategia” lui vânătorească, care nici odată n'a dat greș. Cunoștea pădurile, ca grădinile sale, cunoștea drumul joavinilor, și profetea cu precizie reușita ori fiascoul unei vânători. De aceea sta în mare cinste înaintea superiorilor lui și înaintea vânătorilor de elită din Banat și Crișana. Ba faima îi ajunsese și până la Budapesta, printre grofi și baroni.

— Iacă uiaga și păharu, spunea el acum tatălui meu, scoțând din dulapul greu o sticlură în care lichidul strălucea galben ca floarea soarelui, — și care avea să desmorțească în curând membrele înghețate ale Tatălui meu.

— E de zece ani, și de cinci îl țin în vas de dud, lămurea Tata-Moșu.

Pivnița lui Tata-Moșu era celebră. Jumătate din moșia lui cea mare o formau livezile de pruni, plantate după soiuri, cari primăvara îmbălsămau cu puternică mireasmă plaiurile lăbășene. Culesul prunelor era mare prilej de bucurie pentru noi, cari veneam și pe câte o săptămână la Lăbășel. Imbrobodite la cap cu femeile culegătoare cu mărâmi turcești, (model a la turque) ori galbene ca ceara, cum se purtau pe atunci în Banat și cu hăinuțele protejate de șorțulițe, porneam dimineața într'un car căptușit cu fân, împreună cu mami și bunicele, urmate de alte care goale, cari aveau să se înapoieze mereu pline. Prunele roșii, galbene or viorii atârnau ca flori grele pe crengile aplecate. Culesul se începea prin scuturare, când prunele răscopate cădeau în ponievi albe de călți, ținute de cele patru colțuride femei. Scuturătorul însă era totdeauna bărbat. Procedu-

ra se urma la douăzeci de pruni deodată și ponievelor pline erau golite în carul cel apropiat. În urma scuturătorilor venea echipa înarmată cu prăjini lungi, cari băteau prunii ca să cază tot ce era de căzut. Prunele se rotogoleau pe iarba verde și la povârnișuri plecau pe vale, iar noi după ele...

Dar bucuria cea mai mare era când femeile ne invitau în ponievile goale, ne balansau de vre-o câteva ori în aer, cântând:

„Uță, Tuță, Lădăiuță, Țop în căruță!”...

și ne aruncau în fundul unui car gol, cu tot cu poniavă...

Din care prunele erau așezate în bătăni (căzi) de un anumit lemn. Sute de asemenea căzi dospeau și musteau comina pe plato-ul din stânga curții bunicului, la căzania cu cele opt cazane, unde se fierbea rachiul. Valea întregă forfotea atunci de oameni și mirosea a țuică nouă, a sâmbure de prună, a cartofi copti în spuză și cu cucuruji fripti pe jar. Căntece sunau și răsunau în înserarea purpurie până noaptea târziu și Tata-Moșu umbla printre bătăni și cazane cu carabina încărcată, așa că nimeni nu cutează să dosească nici o ulcică din țuica ce curgea călduță pe țevile cazanelor în buriile înfundate. Când aceste erau pline se goleau în buți mari, după soiurile de prună și după gradele de tărie. Butile erau apoi trase cu cai până la gura gărlieului și așezate cu grije în pivniță.

Noi ne jucam de-a v'ăți ascunselea prin pădurea bădăniilor și fetițe lăbușene ne învățau cum să sugem mustul dulce de prună din căzi, prin țevi lungi din lujere de dovleac. Iar pentru masă bunicele preparau crofne dospite din spuma prunelor, cum n'am mai mâncat de atunci...

După fiertul rachiului, urma selecționarea celui vechiu și nou, pretociri, mutări și altele și când totul era gata Tata-Moșu respira:

— Acuma poate să vină și Franț Ioșca Impăratu în pivnița lu Giurca Șumariu!!

Din rachiurile lui celebre s'au înfruptat episcopii din Arad și fișpanii din Timișoara; nemeși unguri: grofji și baroni; ba chiar și miniștri de agricultură, cari la vânătorile cele mari dădeau brânca cu Giurca baci și-i lăudau bravura vânătoricească și țuica.

Tatăl meu este la al treilea păhărel. Obrazul îi arde, ochii îi strălucesc. El povestește bunicului întâmplări din birou, despre sătenii din Costeiașul-Mare, despre primpretor și viceco-

mitile județean. Tata-Moșu îl ascultă atent, dar nu-l aprobă întotdeauna.

— Tu ești cuminte și harnic, Victore, dar prea bun. Eu să fiu în locul tău, răsăritu lor de fibirău și vițișpan! Mie nu mi frică de nime'n lume, fulgera cu graiul și cu ochii bunicul.

— Dumitale ți ușor, tăicuțule, că ești bogat. Când nu mai vrei, arunci uniforma, pușca și straița de șumar...

— Haina și șapca da; dar pușca și pălasca niciodată! Vreau să mă îngropați cu ele...

O dorință care mai târziu a fost respectată cu sfințenie...

Așa îi găsim noi când intrăm la dânsii, după ciocănitul reglementar la ușa, al cărui ritual îl îndeplinesc eu cu un brio obraznic.

— Cioc, cioc, cioc!

— Cine-i? întrebă Tata-Moșu din obișnuință.

— Ghici! șuguiesc eu.

— Ha??

— Ghici, repet eu, cu năsucul în stejarul strujit.

— Răsăritu.....

Dar mami a și deschis ușa de teama înjurăturii, care era să cadă asupra capului meu.

— Tu ești, șopârlo? glumește Tata-Moșu, — și ne iertăm — reciproc, el gestul meu îndrăzneț, eu înjurătura neterminată.

Ce bine cald e acolo și cum miroase a brad. Tata-Moșu asvârle din vreme'n vreme în soba care duduie puternic, coceni de brad, cari tămâiază atmosfera. Sunt rari brazii în pădurea lăbășeană, dar Tata-Moșu le știe prea bine cuibul și gona-cii lui îi aduc când dorește și câți coceni vrea.

Ce masă mare și grea are Tata-Moșu! E din stejar de câteva sute de ani. Tot din stejar secular sunt și scaunele și lavița sculptată dintre ferești și patul din dreapta și dulapul din colț. Perdele nu sunt la ferești, căci Tata-Moșu vrea să vadă în fiecare clipită ce se petrece afară. Unica podoabă a camerei o constituie tablourile vânătoarești, cu scene din viața pădurilor, panoplia cu arme și blănurile de mistreț, de lup, de vulpi de pe podea, laviță și pat.

Tata-Moșu ține între genunchi pe sora mea Rela, favorita lui, căreia îi dăruiește un ban mare de patru creițari. Dar eu, care totdeauna am preferat profitul moral, privesc tablourile.

Uite colo goana după căprioare! Pasul lung al câinilor cu limba scoasă, păraul cu chenar de pietriș și lângă părau o căprioară rănită, din al cărei trup svelt se prelinge o dără subțire de sânge, până la apa limpede. Ea a căzut într'o dungă pe malul supranatural de verde și un picior îi atârnă rupt din genunche. In ochii ei galbeni și lungueți plânge o durere sfâșietor de blândă. Ii ține încă deschiși' dar acuși, acuși îi va închide pentru vecie... Și 'n colțul unei gene, nu-i părere, o boabă cristalină s'a oprit ca pietrificată. Sărmană, biată căprioară, câte lacrimi mi-a adus în gene suferința ta! Spurcații de câini! Unul a ajuns-o; ceialaltii doi trec acum prin apă. Dar ceialaltă căprioară depe moviliță scapă. Acuși se va înfunda în desișul pădurii. Numai de n'ar ajunge-o glonțul vânătorului ascuns prin apropiere...

Doamne, dă să scape, mă rog eu, cum m'am rugat și mai târziu pentru ceice sunt în primejdie, pe apă ori uscat...

Trec la alt tablou, care este un vesel popas al vânătorilor într'o poiană stropită cu flori. Incunjurați de cai și câini ei stau tolăniți pe iarba verde, cu puștile'n piramidă și trăistile grămadă. Unul suflă din corn, se vede că n'au sosit toți, și-i chiamă acum la masă. Un vânător mai setos închină deja din ploscă. Nu-i oare Tata-Moșu? mă întreb între două clipe de conștient și inconștient. Alți doi în genunchi pe pajiștea mătăsoasă, pun la cale o masă gustoasă din pâine neagră, cărnați ostoiți, brânză și ardei verde. La o parte pâlpăie focul de vreascuri, unde în frigare lungă sfârâie și picură slămina tradițională. Un vânător bătrân, desfundă o ciutură mare: acolo e vinul. Sunt cu toții flămânzi și setoși. Ce bine se vor ospăta!...

Dar cel mai minunat și hazliu tablou este totuși înmormântarea vânătorului. Inaintea cortegiului merge un cerb cu coarnele resfirate 'n vânt, cu botul adulmecător. E praporele, gândesc eu. Urmează un grup de lupi cu gurile căscate a urlet. Aceia cântă cântările funegre. Doi țapi poartă 'n coarne puștile, acum fără gloanțe ale defunctului, ca niște decorații vremelnice. Iată sicriul, purtat de patru urși în două labe. Pe de laturi grohăie mistreți. Urmează jalnica asistență: vulpi cu lacrimi false pe obraz, căprioare mirate, cari nu vreau să-și crează ochilor, câini credincioși cu cozile trase între picioare. Și la urmă de tot braconierii, cari își slobod fără teamă fumurile puștilor.

Ceva mai minunat nu putea să farmece fantezia mea de copil, decât aceste tablouri, în fața cărora am simțit aelaș grad de admirațiune intensă, ca mai târziu în fața tablourilor celebre din muzee...

Rondul meu se termina în fața panoplii încărcate de puști, pistoale, securi și pumnale de tot felul. Ba chiar și un buzdugan scurt, cu colțuri ascuțite. Imi inspirau groază atâtea unelte de distrugere și de aceia mai bucuros treceam la admirarea coarnelor de cerbi și țapi, numărându-le ramurile și șoptind: asta a fost de doi, ăsta de cinci ani...

Tata-Moșu mă privea cu coada ochiului și simțiam că-i place tributul meu de admirațiune pentru lucrurile lui dragi.

— Na, te-ai bâzgoiat destul? mă întreba el când în sfârșit coboram depe scaunul, cu care făcusem înconjurul camerei.

Atunci eu mă așezam cuminte pe lavița dintre ferești și admiram blănurile bogat împrăștiate pe tot locul.

Când masa era gata, Tata-Moșu cobora în podrum și trăgea cu trăgacea, un vin sărbătorec din poloboacele scunde, ori buțile înalte ce ajungeau până în grinda pivniței. Această funcție o îndeplinea totdeauna el personal, deoparte fiindcă așa putea mai bine controla adâncimea beuturii în vas, iar de alta fiindcă îi era sălă de neștețime altuia. Aducea două olcuțe, una pentru masa bărbaților, alta pentru casa muielor, din vinul vechiu, rubiniu. — Na și vouă o bocăluță, zicea el mamei. Fetele tale îs albe ca păretele. Prea se vede să's fete de domn...

Și mesele începeau vesele în cele două domenii, bine delimitate, cu supe grase de găină, cu sarme din șonc afumat, cu friptură de miel ori de purcel, după sezon, și cu vânatul indispensabil, care nu lipsea niciodată la Lăbășel. La sfârșit plăcinte cu mere, ori cu brânză. Plăcintutele cu brânză, cu mărar primăvăratec erau o preferință a Tatălui meu, cu care a rămas toată viața...

— Mami drago, dece nu ne dă Tata-Moșu și nouă un văsuț de vin roșu, dacă zice că suntem albe, întrebam eu spre stupoarea tuturor. Se vede că picăturile rubunii îmi deschideau și mai bine pofța de vorbă și mă îndrumau spre orizonturi tot mai îndrăznețe. Nimeni nă-mi răspundea însă. Doar un oftat ușurel se auzia din partea bunicelor și a mamei...

Vara, când veranda era umbrită de frunzișul gras, împes-trițat cu flori roșii de bob și liliachii de linte, — din grădinița

învecinată urmau miresme pe piretrum, bugiene și persecei, lui Tata-Moșu îi plăcea să ia acolo mesele. Dar și nouă ne plăcea! Și atunci luam mesele pe rând, noi copiii fiind reținuți sub diferite pretexte la bucătărie, unde ciocul nostru se înfrupta anticipativ cu vre-o bunătate oareșcare, până ce bocăluța cu rubiniul trecea împreună cu Tata-Moșu, tatăl meu și cu teologul Tănăsică, fratele mamei în bârlogul bunicului...

Vara, iarna, înainte de culcare mai treceam odată pela Tata-Moșu, să-i poftim noapte bună!

— Și vezi așa, povestea el Tatălui meu. Mă duc eu la Timișoara, să vând vre-o zece cai și să cumpăr două cazane pentru răchie. Când colo ce să vezi? Omul socotește una, Dumnezeu hotărăște alta! După ce am vândut caii, văd la un duchian, că stă Emanuil Ungureanu cu alt domn și se tot uită în fe-reastă.

— Plecăciune! spun eu și ei se întorc și dau mâna cu mine.

— Năroc, taico Giurca, ce mai faci, cum o duci?

— Laudă Domnului bine. Da baș acu îmi aduc aminte că n'am plătit anul acesta nimic la comitet... Și scot două sute de florinți și îi pun în brânca lui Ungureanu.

— Erai membru în partidul național? întreba Tatăl meu.

— Membru ajutător, că nici odată la adunări nu mergeam. Dar nici n'aveam pentru ce. Că tăți erau mai cuminiți decât mine și ce ziceau ei era sfânt... Eu le dădeam așa, cu socoată, fără socoată când puteam și cât puteam și totdeauna erau mulțumiți...

— Uite, Taico Giurca, ce mobile frumoase are ăsta. Când o fi să-ți măriți fetele de aici să cumperi, zice Ungureanu și dă să plece.

— Da pentru „Luminătorul” nu dai nimic? întreabă domnul celalt.

Și scot eu mai o sută și ne despărțim.

Mă întorc iar spre fereastră. Fete de măritat nu mai avem, dar tăt mă uit la mândrețurile acelea. Văd un canape și niște foteluri, ca mustul de smeură coaptă. Ceva frumos de tot...

— N'ar fi rău să le cumpăr că ale verzi de acasă sunt vechi, mă gândesc și mă bag în ducheau.

Spun ce vreau și începe neamtu să mă poarte de colo până colo, printre niște urâtenii și pocituri, să fugi de ele.

— Mai frumoase, zic eu, n'ai?

Imi arată el altele și altele, cari nu-mi plac...

El se uită la mine. Eu cu haina de șumar, șapcă, straiță, pușcă. Se oprește cu ochii la cisme. Erau pline de imală, cum umblasem în târgul de cai. Zâmbește și-mi arată alte foteluri tot ordinare.

— Ascultă Dumneata, îi spun eu deodată, cât cuștulește garnitura aia roșie din fereastră?

— Mai faine, zic eu iar.

— Atâția bani n'ai Dumneata, s'o cumperi pe aia, rânjește el la mine...

— Așa? sbier eu cât pot. Răsăritu tău de neamț! Da cât îți cuștulește ducheanu întreg?? Și scot eu la bănci de o sută, de o mie și tăt scot și scot până umplu masa cu ele...

Neamțu înlemnise și se făcuse galben ca fagurele.

— Mă rog de iertare... să bălbăii el.

— Coșamadiner, zic eu smucindu-mi straița de vânătoare și vărând băncile în ea.

Și n'am cumpărat nimic, răsăritu lui de neamț!...

Aci Tata-Moșu se opri din mers. El nu stătea niciodată jos, umbla prin casă, cu mâinile la spate când povestea și se oprea când era gata, ori povestea altul. Când Tata-Moșu ședea pe scaun, la masă era ori bolnav, ori supărat rău. În pat n'a bolit nici înaintea morții.

Noi râdeam să ne prăpădim. Văzându'l bine dispus pe Tata-Moșu, eu deschideam focul de artilerie.

— Tato-Moșule, cum numără țigani? iar el începea rar, apoi tot mai vertiginos:

— Uni, duni, trini, pani, cinga, arminga, șopot, clopot bis-trița cocleant!

Și când ajungea la cocleant, se apropia cu degetul arătător de pieptul meu. Eu scoteam un țipet prefăcut, pe care sora îl acoperea numai decât cu rugămintea:

— Mai departe, Tato-Moșule!!

Bunicul își asculta bucuros favorita și urma seria până la douăzeci.

— Unima, dunima, triera, vigara, salva, rontu, bontu, meli, gheli, cioc!!

Și când zicea cioc, degetul lui arătător se izbea ușurel de pieptul plăpând al surorii mele, care doar atâta aștepta.

Apoi amândouă îl rugam:

Tato-Moșule, cum cântă păsările 'n pădure?

Bunicul, în elementul lui, începea numai decât cu șuerături și modulații, cu flexiuni și intonații inimitabile, când târăganat, când precipitat fără veste:

— Cvi, cvi, cvi; ciciric, cic, cic; gâr, gâr; piu, piu, piu; cucu, cucu; cirlici, ci cirlici, ci; ciuciube, ciuciube, ciuciube.....

— Da pupăza cum face? întreba sora mea, căreia îi venise apă pe moară.

— Pupupu, pupupu, făcea Tata-Moșu.

— Da ciocnitoarea?

— Ciociocioc, cioc cioc; ciociocioc, cioc, cioc...

— Da mierla?

— Fiufiuu, fiu; fiufiuu, fiu, ciuc ciuc...

— Da păsărica mea, mă vâram și eu.

— Cicicicici, tiu, tiu, tiu, pringe-o!

Și când zicea „pringe-o” Tata-Moșu se și șupurea și mă prindea. Camera se umplea de țipete și mami știa c'a sosit momentul să ne retragem. Ne lua de mână, dar noi tot mai persistam:

— Tato-Moșule, Dumneata știi face ca toate păsările din lume??

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Ba nu, răspundea el cu modestie. Nu știu cum cântă vrabia și nici ca privighetoarea.

— Dece??

— Pentrucă vrabia-i prea proastă și mi urât de ea. Iar privighetoarea e prea măiastră și nu pot face așa frumos...

Tata-Moșu mai urla ca lupii, grohăia ca mistreții și imita foșnetul frunzelor când se speria căprioara. Dar nu făcea urât seara, ca să visăm rău...

După ce sărutăm mână păroasă a lui, treceam în salonul de alături. Pe vremea aceea nu era casă fără salon. Acolo, la o căldură moderată, ne așteptau bunicele dichisite după munca zilei, îmbrăcate totdeauna în haine cu picățele, ori cu frunzu-lițe mici albe și cu crezel la gât. Erau amândouă grase și rumene. Masa ovală de nuc, cu picioarele strâmbe era așternută cu o față albă și pe ea în farfurioare de cristal ne aștepta compotul de cireșe, gutui, ori merișoare pădurețe. Gătleurile noastre erau încă pline de ciciric, cic cic; fiufiu; cioc, cioc; căutând să ne supralicităm una de alta. Dar la vederea compotului concertul înceta brusc, spre marea bucurie a mamei și a stomacului nostru.

Salonul era de rips verde un verde mat, estompat ca frunzișul pădurii la început de primăvară înainte de înverzierea definitivă, un verde de mușchiu, de pietri înverzite sub apă... Canapeaua, deși verde se numea canapeaua roșie și avea povestea ei, cu îmbibări de sânge și vin, de unde i se trăgea porecla în familie. Când se vorbea de ea, toți ai casei lăcrămau. Mult mai târziu am aflat secretul ei, dar până atunci numai atâta știam, că nimeni n'avea voie să se așeze pe ea. Deci noi ne cățăraram pe cele două jilțuri mari, unde aproape dispăream. Perdelele încă erau verzi, de un verde transparent și dulce; le cumpărase bunica Lenca la Logoj, la „Mâța neagră”. Tot așa era și candelabru cu țurțurii de sticlă verzuie și cu luminări roz. Când lumânările erau aprinse aveam iluzia unui pom de Crăciun, suspendat în neant...

Salonul era templul amintirilor. Pe pereți atârnavă unul lângă altul fotografiile celor trecuți în lumea eternității. Maica, soția cea dântăiu a lui Tata-Moșu, mama mamei, cu capișon negru în cap și coleretă albă la gât. Ea aducea la liniile ovalului, ochii amigdalati și nasul subțire cu mama. Lângă ea, o surioară a mamei, Ilinca, moartă la 7 anișori, cu obrăjorul de o inocență celestă. Apoi fratele mamei, Ioniță, în uniformă gimnaziului din Beiuș, mort de tuberculoză incidentală și mai presus de toate fotografia Tantiei Evelina, cea mai frumoasă dintre surorile mamei, în rochie cadrilată, cu turnură, cusută la croitorul faimos, Kugler, din Logoj. Un trandafir roșu îi strălucea la piept, iar la gât îi era prins un medalion de aur, cu fundă neagră de catifea. În mijlocul medalionului era imprimată o pansea albastră, care parcă implora mereu: gândiți-vă la mine, gândiți-vă! Un apel inutil de altfel, căci toată lumea vorbea și se gândea mai mult la ea, care avusese o soartă tragică, în mijlocul celei mai frumoase tinereți și fericiri... Ochii ei mari ca două castane coapte sub razele soarelui, larg deschise, se întrebau parcă mirați, sub coroana părului bogat, de ce a trebuit să aibă acel sfârșit care a secerat-o ca pe o floare suavă....

În cinstea celor duși, din vaza de cristal depe mijlocul mesei ovale de nuc nu lipseau niciodată florile proaspete, brânduși timpurii, sânziene de ceară, campanule albastre, garofițe roșii și margarete nevinovate, aduse de Tata-Moșu și predate bătrânelor, căci el nu intra niciodată în salonul cu amintiri.. Apa din vază era zilnic primenită, iar în Dumineci și sărbători bunicele tămâiau cu tămâie arsă chipurile depe pereți.

De cum intram în salon, ochii mamei se umeziau și trecând dela chip la chip săruta imaginile scumpe ale celor duși pe vecie.

— Mami drago, așa-i că eu seamăn cu Tuși Evelina? întrebam eu cu mândrie naivă.

— Da... dar ea a fost mai frumoasă decât tine, se hârjonea sora mea.

— Ba seameni, drago, seameni la ochi și la gură, răspundea conciliantă Maica Beba. Durere, ochii mei aveau să fie mai târziu tot atât de triști și întrebători ca ai ei, și gura tot atât de amară...

Mami trecea la dulapurile de nuc, în ale căror poleială ne priviam ca într'o oglindă eu și sora mea și-și înfunda obrazul în hainele cu miros vechiu... Nu presimția nimeni atunci că în dulapul cu relicviile familiare va ocupa un loc de frunte scurteica ei cu blăniță de măimuță, manșonul și căciulița, cel din urmă dar al Tatălui meu, pentru a fi păstrate pentru noi, cari apoi le-am purtat pe rând până la totală epuizare, și că tot așa își vor înfunda ceilalți membri ai familiei capul înlăcrămat peste lucrurile ei de preț...

— Ico, vină să mai povestim, o smulgeau bătrânele pe mami dela dulap, iar ea se așeza atunci pe un jilt, eu săream numai decât în poala ei și firul amintirilor mai vesele se depănau acum din furca invizibilă a trecutului.

— Rio, cum a fost când ai căzut în var?? întreba șireată Maica Baba.

— Eu nu știu, voi știți mai bine, răspundeam rușinată.

Și povestea începea pentru a nu știu câta oară:

— Era la Rusale, când ați venit la noi. Așa haine frumoase aveți, albe de mol, un fodor peste altul, cu mașle mari roza la spate. Toți erau gata de biserică când Ria, hai, în grădină să rupă niște flori. Eu credeam că pentru icoana Maicii Preciste, dar nu, ei îi plăceau florile de crumpi, că zicea că miroase frumos... Eu mă gândesc că doară nu ne-o face de rușine să ducă la biserică flori de crump — și hai după ea... Când colo, văd că se țuțulă pe scândurile putrede ce acopereau groapa cu var. Nici n'am ajuns până la ea, când a și căzut până'n grumaz în var. A țivlit numa odată și am și apucat'o de păr și am tras'o afară. Năroc, că era la marginea gropii... Haina, fodorii, mășlia erau numai var... Mamă-sa o bătut'o dar eu am scos'o. Și până ăilalți or fost la biserică eu i-am

spălat haina, am uscat-o la soare, am pigluit-o și i-am pus o gan-glică dela o lumină de botez de aici din dolaf. Și tot s'o dus la biserică c'o chită frumoasă de flori pentru icoana Maicii Preciste, dar nu de crumpi...

— Ai fost grozav de rea totdeauna... mă tachina sora mea. Deacea te chiamă Ria, Reaua...

— Minți! mă bârzoiam eu. Pe mine mă chiamă Maria, ca pe mama-mea și ca pe Maica Precesta. Dar pentrucă sunt mică, îmi ziceți Ria...

Până se povestea întâmplarea îmbibată'n var, mami își ro-tea ochii prin salon. Aici avusese loc sindrofiile lor de fete mari, când Tatăl meu cânta ca un cheruvim din flaut, surorile ei din gură, Uica Gheorghe Dascălu, soțul Tantiei Titi din vioară și unde tatăl meu dirijea, cu toate comenzile de rigoare în impe-cabilă franțuzească, cadrilul jucat de două părechii...

Aici se făcuseră schimbul inelelor de logodnă și se ținu-seră chiar nunțile fetelor, căci Tata-Moșu nu iubea bisericuța de lemn, vopsită roșu, cu chenar albastru la ferești și cu sfinții cu gura strâmbă...

— Când o să vă vadă sfinții pe voi, cum v'ati împărecheat, o să li se strâmbe și mai tare gurile, de răs... glumea el cu tăioasă ironie... Dar nime nu'l credea, căci toate părechile se credeau frumoase, fiindcă erau tinere...

Pentruca să se zidească o biserică nouă și ca să aibă cine să'l prohodească frumos, Tata-Moșu destină pe unicul lui fiu, pe Tănăsica, carierei de preot și'l înscrise la teologia din Arad. Preotul de mai târziu ținu numai jumătate din promisiuni; partea a doua: prohodul. Biserică nouă nu s'a zidit, pe cât știu, nici până'n ziua de azi în satul Lăbășel...

După ce Tatăl meu, care lăsase pe Tata-Moșu să se odih-nească, trecu în revistă din dulapul de cărți cele mai proaspete numere din „Calicul” din Sibiu și „Familia” lui Vulcan din Orade, ne duceam în odaia oaspeților, de alături în care drică-lile miroseau a iarbă creață și vârful dulapurilor a gutui și mere.

Desbrăcate de mâna mamei, îngenunchiam amândouă 'n pat și rosteam străvechea rugăciune, pe care mai târziu au în-vățat-o și copiii și nepoții noștri:

„Cruce sfântă, culcă-mă,
Inger bun, păzește-mă,
Doamne, pomenește-mă!”...

Și au păstrat-o ca cea mai scumpă moștenire dela bunica, adecă străbunica lor.

Cu toată osteneala drumului și a bogatelor senzații, eu dormeam iepurește și pela ora unu din noapte scuturam pe mami, în a cărei poală dormeam:

— Mami a suflat?

— Cine? întreba ea somnoroasă.

— Tata-Moșu din corn...

— Taci și dormi, mă muștra mama mea.

Dar peste alt ceas iar o întrebam:

— A suflat??

— Taci și dormi, se răstema ea la mine din nou.

Cufundată ușor într'un somn supraveghiat de conștiință, mă trezeam numai decât la primul glas de goarnă, ce sfășia respirația liniștită, cufundată în noapte a plaiurilor lăbășene, — și săream în sus.

Tata-Moșu își governa singur averea, cu o echipă de servitori devotați și instruiți. Turmele lui de cornute mari și mici, grajdurile pline de cai, țarcurile de oi și rămători, erau vestite dincolo de apa Mureșului, până la Dunăre și până la Criș.

În șir cu casa lui se afla și casa slugilor, cu femeii și copiii. Acolo se coceau sub țesturi mălaiile aurii, se prăjeau brânzocile grase, și'n oale grosolane clocoteau bucatele rustice, cu miros și gust bun... Dar grajdurile erau peste vale, pe un platou și gemeau de sutele de animale. Fiecare slugă își avea rezorul lui bine definit și Tata-Moșu întreținea disciplină de fer printre ei.

Fix la ora 5 dimineața iarna, la 4 vara, Tata-Moșu deschidea o fereastră dela camera lui și sufla prelung din cornul de vânătoare. Sunetele sonore se revărsau clare în liniștea limpede și era semnalul de trezire al slugilor, cari trebuiau să se apuce de curățitul animalelor. Tata-Moșu trăgea o dușcă dintr'o ploscă și pândea la fereastră până ce boarii, vâcarii și herghelieri aprindeau lămpașele, semn că s'au trezit și încep munca zilnică. Vai de acela, care întârzia cu luminatul lămpașului... Apoi bunicul se tolănea pe pat, dar de dormit nu mai dormea. După alt ceas, o nouă suflare de corn, prelungă și energică înfiora cuprinsul. Eu săream în sus și ascultam cu răsuflarea ea tăiată. Imi plăcea grozav glasul amplu și sonor al cornului și această dragoste am păstrat-o și mai târziu, când în uvertura vre-unei opere deslușiam glas de Flügelhorn, aveam tresăriri fericite și

vraja întregă a copilăriei mi se trezea în suflet. Buzele cari stârneau sunetele mi se păreau că sunt buzele lui Tata-Moșu, și lacrimi îmi dădeau în ochi...

Respirația satului era acum mai precipitată. Lăbășenii se orientau la sculare după glasul de corn al lui Giurca Șumarul, care era cel mai exact orologiu.

Prin căsuțe se aprindeau lumânări și ulițele începeau a se anima. A doua suflare avea menirea de a trezi și servitoarele dela curte, avertizând slugile dela grajduri că totul să fie gata, căci acum se scoală și săpânul și în curând avea să înceapă inspecția. Toaleta bunicului era foarte sumară: spălare până la brâu cu apă rece vara, iarna cu zăpadă; apoi un pieptănaș trecea de vre-o câteva ori prin coama împodobită pela tâmpile cu fulgi albi și prin mustățile stufoase. Imbrăcămintea lui era uniforma de șumar, verde cu șireturi brune, cu traista și pușca 'n spate. Plosca era adăpostită 'n traistă. Nimeni nu l'a văzut altfel decât așa, nici chiar moartea, care l'a ajuns la 86 de ani când fu îngropat cu toată podoaba-i vânătoricească...

Când Tata-Moșu era gata, sufla a treia oară din corn. Atunci papricașul lui de dimineața (nici odată nici nu gusta măcar laptele dela cele câteva sute de vaci ce avea) papricașul lui de pui, miel ori purcel, după sezon, trebuia să fie pe masă și calul înșeuat dinaintea ferestrii. Gata și cu mâncarea Tata-Moșu sălta'n șea, rupea o frunză dintr'un pom și așezând'o între buze, își fluiera doinele preferate, mai vechi decât el însuși...

În galop trecea valea, urca ulicioara din dosul bisericii și cărneea la stânga spre grajduri. Vai de sluga care nu se supunea poruncilor și nu îngrijea bine vre-un animal! Tata-Moșu inspecta mai întâiu caii, cari ca și câinii erau favoriții lui. Îi bătea pe spinările țeselate luciu, pe gâturile trufașe. Mânjii din boxe îi săruta pe bot și le întindea aperitivul matinal: zahărul. Apoi se interesa de iepelle lehuze, cari reclamau o îngrijire specială și boteza mânjii cruzi:

— Pe tine te-o chema Baronu, că ești tare nobil... Pe tine Hoțu, hoț mic ce ești!... Pe tine Vârcolacu... Pe tine Ciuma, răsăritu tău de urâtă!... Caii nechezau de bucurie când îi auziau glasul. Când ajungea el la grajduri fiecare cal trebuia să aibe traista cu ovăz la gât. El pipăia conținutul și cumpanea dacă nu cumva i s'a dat calului o porțiune vitregă.

— Ce-i Amvrozie? Vrei să mănci tu ovăsu lu „Drum bun”? Dacă vrei, ți'l putem da pe grumaz...

Chema pe fiecare cal pe nume, căci din cei 60 de cai ce avea, numai câteva nume îi scăpau.

— Dumneata ești ca Iuliu Cezar, îi spunea Tatăl meu. Și el cunoștea pe nume aproape pe toți soldații lui...

Urma revista vacilor, cari se mulgeau în prezența lui. Trecea dela mulgătoare la mulgătoare, femei cari țineau carturile pline de lapte spumos între genunchi și glumea:

— Storce tot Anișco, că de nu prea se îngrășe Avrămuț și Sofronie, din ce a rămas...

Făcea aluzie la văcarii, cari obișnuiau a mulge la pășune a doua oară vacile, în vederea unei înfruptării duble, pe lângă merindea ce li se dădea...

Când gălețile din mijlocul grajdului erau pline, plinuțe, brațe vânjoase le transportau la carul ce avea să le ducă în rate la lăptăria dela curte, unde bunicile îl luau în primire și îl așezau la fiert, ori fermentație în oale mari smălțuite verde, opera olarilor lipoveni.

Copiii slugilor, cu bocăluțe în mâini, săltau împrejurul bătrânelor, ca o droaie de purdei flămânzi...

Derivatele laptelui ajungeau apoi mândria de fiecare Sâmbătă a pieții din Lipova.

Dupăce și celelalte cornute erau trecute sub control, dacă au fost bine săturate, dacă nu le dor picioarele, dacă nu prezintă vre-un simpton de boală, servitorii aduceau vedrele cu apă, dela cele trei fântâni din curtea grajdurilor și adăpatul începea. Era și asta una din plăcerile lui Tata-Moșu, să vază cum sug pe indelete dobitoacele lui apa, cu boturile păroase, respirând din când în când prin nările trandafirii de sănătate, înflorite de stropi. Ochii mari ai boilor se ridicau blânzi asupra stăpânului, care îi privea cu ochii lui plini de bunătate și vioiciune.

Apoi turmele se orânduiau în curte, ca niște companii în formație, și plecau la pășune, în diferite direcții. Când nu mai era nimic de făcut, Tata-Moșu sărea iar pe cal și se întorcea la reședință. Acolo supraveghea plecarea turmelor de oi și rămătoși, cari își aveau țarcurile și adăposturile după colțul casei, în altă stradă. Urma instalarea la masa din verandă, de unde trimitea muncitorii la munca câmpului, la holdele cu spicul ruginiu, la fânul înmiresmat de flori, la culesul prunelor aromate, ori la scuturatul nucilor. Și numai după aceia bunicul devenea „Giurca Șumarul” care pleca în pădurea lui, totdeauna călare,

plin de veselie nesecată. Nimeni nu'l mai vedea până seara. La umbra copacilor, pe cari îi cunoștea mai temeinic decât orice profesor de botanică, în preajma unui izvor, își ștergea fruntea îmbrobonată de picurii ostănelilor cu prinderea braconierilor, a hoșilor de lemn, a mersului plantațiilor tănăre, sau alte treburi pădurărești. Și răstornând conținutul traistei sale de vânătoare, se infrupta mulțumit din gustarea rece, pregătită de bunicele, cari îl adorau... Apoi trăgea o dușcă bună de apă dela izvorul cristalian, din caucul lui de lemn sculptat, — și se întindea pe iarba mătăsoasă. Freamătul frunzelor îl legăna în somn dulce, tămâiat de mii de flori, fluturi îi sbureau peste obraz, bondări îi sbârâneau pela urechi, păsărele îi ciripeau din tufișul învecinat. El le primea pe toate ca un omagiu dela sine înțeles, căci își închipuia că e craiul pădurii. Cunoștea fiecare copac, ba cred că fiecare frunză, și fiecare joavină... Și pe toate le credea ale sale...

— Nu schimb nici cu Franț Ioșca, Impăratu... răspundea el oricui îl întreba cum o duce. (Bietul Kaiser sughița de multe ori din pricina lui.)

Iarna și la vremea vânatului stătea ore întregi neclintit în așteptarea vreunei sălbătăciuni, pe care o iubea nespus și o considera o podoabă a grădinii sale, cum își numea pădurea, dar pe care nu se putea răbda să n'o răpună...

Toate acestea ni le povestea Tatăl meu, care îl însoțea pe bătrân în inspecțiile gospodărești și la vânătoare.

Și acum, de cu seara, bărbații statorniciseră o programă de vânătoare și stăteau să plece întovărășiți de câțiva gonaci, cu câinii cari le săreau până la gât de bucurie, când vedeau pe Tafa-Moșu, încotoșmănit în blana-i scurtă, cu pușca la umăr și cu cornul de vânătoare la piept, fluerându-i pe nume:

— Haiduc, Glonțu, Smeu, hai copii!

Când și tatăl meu era travestit în vânător get-beget, noi rădeam să ne prăpădim și strigam:

— Ce șod ești, Tati dragol!...

Dar mami se ducea la el, îl sărută și-i făcea cruce. Pe ascuns, firește, să n'o vază Tăicuțu, care ar fi răs de ea...

Până bărbații erau la pădure, noi cu mami, colindam casa. Incepeam programul eu și sora mea, prin a sălta cu picioarele pe canapeaua de piele cu arcuri din camera muierilor, pentru a confirma dictonul: „Când pisica nu-i acasă“...

Apoi treceam în camera de alături, în care se găsea bogăția textilă a casei: suluri de pânză, prosoape, fețe de masă, cearșafuri, provenite toate din cânepiștele lui Tata-Moșu și țesute în războaiele casei. Bătrânele deschideau dulap după dulap și scoteau fără a lăsa goluri, anumite cantități din ceea ce dorea mami.

— Măsați cu salveturi nu vreți? o întrebau.

— Ba da unu, pentru noi. Dar lu fibirău nu-i pot pune pe masă așa ceva. Trebuie să cumpăr de cele faine, dela Lugoș.

Darurile aveau să fie apoi așezate pe fundul saniei, pe sub blănurile cu cari veniserăm, ori pe sub rogojina dela picioare...

Tata-Moșu nu dăruia nimănui nimic, dacă nu i se cerea. Dar nu refuza nimic, celui care îi adresa o rugămintă, ori își exprima o dorință. Mama mea era însă prea mândră să ceară ce i se cuvenea de altfel după dreptate...

Dar ceea ce bunicul întrelăsa, complectau bătrânele în adorabilă complicitate. Ele răspundeau de toate, căci cheile cămărilor magazii erau în mâinile lor. Nu este însă femeie pe lume care să nu știe scăpa din încurcătură și nici bărbat care să n'o creadă pe cuvânt...

Dela depozitul de textil treceam la camera cu carne. Aici spânzurau de grindă în fiecare an câte patruzeci de șunci, rumenite în afumătoarele bine ticluite ale casei; tăblii nenumărate de slănină, o pădure de cârnați și cartaboși. Pe sub ferestrele cu bună aerisire printre gratiile rare, stăteau gălețile cu saramură de vânat și bidoanele cu untură.

Maica Beba și Naica Lenca smulgeau câte o șunculiță de grăsun, două bucăți de slănină și câțiva cârnați ostoiți, făcând la loc golul și le înveleau în pânză curată, pentru a fi ascunse mai târziu, împreună cu un bidonaș de untură, o sticlă de miere de stup, un caș de oaie, câteva piei de miel, câteva brășuri de brânză de vacă și un ciubăraș minuscul de unt, în fânul abondent cu care umpluse între timp sania Moșu Mitru, cărăușul, și care se pricepea de minune la procedura aceasta.

Cu toată bănuiala, Tata-Moșu nu cotrobăia niciodată prin fânul complice, deși cele două bătrâne îi raportau fidel, c'o undă de insignifianță:

— Giurco, am pus niște lucruri pentru Ica, să le ducă acasă...

Mândria mamei de a nu cere nimic dela tăicuțu ei, îl înfuria câteodată pe Tata-Moșu, care fusese împotriva căsătoriei

ei cu Victor Florea Roureanu, sublocotenent pe atunci în reg. 33 din Arad.

— N'are decât sabia și flauta... se exprima Tata-Moșu disprețuitor, cu toatecă Tatăl meu avea ca fiu de țăran o mică proprietate în satul vecin Șiștari. Dar ce era aceea față de bogăția lui Tata-Moșu!!

Tinerii însă nu se lăsară descurajați, tatăl meu demisionă din armată și se făcu notar la sat.

— Las, că vede Ica pe dracu... mârăi bunicul, când căsătoria se făcu... Mai bine asculta de mine și se mărita cu bobotașu Albuleanu din Nevrincea, fecioru ortacului și fratelui meu de cruce...

Tata-Moșu n'a rostit prognostic fals, căci bieții mei părinți au rămas toată viața lor săraci... Dar bunul Dumnezeu a dat omului sărac orgoliul, care îl ridică deasupra mizeriilor și îl face să creadă că și el e cineva pe lume...

Dela cămara cu cărneturi, treceam la lăptărie, unde mama noastră privea cu un ușor oftat cașurile de oaie, albe ca spuma, ori galbene ca untura de găscă, cu coaja netedă, ori crăpate de vechime, înșiruite pe lungi mese de brad. Gălețile pline de brânză de vacă, de unt, de prin colțuri și bidoanele de miere de stup. Din fiecare bunătate însă bătrânele ne făceau și nouă parte, fie binecuvântate în umbra veșniciei...

După recolta de daruri, treceam în cămara blănurilor de oaie și de sălbătăciuni și în cămara unde fuioarele de cânepă și caierele de lână zăceau cu sutele în grămezi involburate și cari aveau să fie strecurate rând pe rând la torcătoria, unde intram acum. Aici mâinile harnice ale femeilor lăbășene le torceau, le răsuceau, le adunau pe rășchitoare, le urziau și le năvădeau, de așezau împărăția firelor la războaiele dela țesătorie. Eu de abia mă puteam rupe din atmosfera aceasta de melodie monotonă și plăcută a sfârăitului de fuse ce răsuceau firul subțire de cânepă, ori lâna bălaie. Și melodia mă urmărește, blândă și mulcomă, oridecâte ori văd țarancă română cu furca în brâu...

La țesătorie unde treceam apoi, cinci războaie sducneau de-a lungul zilelor de iarnă pe lângă lălăitul mulcom al femeilor ce țeseau... În mijlocul odăii erau vârtelițele depe cari se depănau motchile mari de băteală, bumbac cumpărat dela oraș, și la cari mă opream totdeauna și încercam și eu lucrul țarancei, pe care mai târziu aveam să-l admir atâta... Ba unele dintre femei

mă luau în poală și mă îndemneau să învârtesc socala, până ce țevile se făceau doldora de fire și cădeau dela sine. Apoi ajungeau în suveicile ce sburau pe deasupra războaielor.

De aici ieșea și rufăria de corp, pânza albă ca laptele și moale, pe care Tata-Moșu o purta, disprețuind orice cămașă cumpărată 'n târg, prosoape, fețe de masă, cearșafuri, toată bogăția dulapurilor, iar din lână chilimurile înflorite ca un câmp verde la Sântu Petru, pentru podoaba camerei muierilor, a bârlogului lui Tata-Moșu și a odăii pentru goști. Șubi și obiele pentru slugi și țoluri pentru așternut.

— Ico, vrei și tu un chilim? o întrebau bătrânele în bună-tatea lor neistovită. Și o poniavă.

— Ce să faci cu ele? răspundea mami cu regret. Ca notarăși români nu ne putem împodobi casele cu covoare naționale... Apoi slujnica mea nu se acopere cu poniavă de călți...

— Ce mai faceți Nușco, Mărtico? întreba mami pe rând femeile, cari îi zâmbeau cu drag...

— Cresc coconiarele... adăuga câte una la răspunsul ce-l dădea mami și ne arăta pe mine și sora mea...

— Cresc cu voia lui Dumnezeu... încheia mami — și iar treceam mai departe. Mirosea bine acum prin apropiere și mami zicea să mergem la cuina slugilor, unde pe trei, patru vetre clocoteau și forfoteau bucatele în oale uriașe, ori sfârâiau în tigăi mâncări speciale rustice.

— Ce ferbeți voi astăzi oamenilor? întrebă mami pe babele gârbovite deasupra vetrelor.

— Popricaș de oaie cu crumpi; zamă de mazere cu clisă; ori găluște cu brânză de oaie...

Uneori gustam și noi din mălaiile galbene ca ceara, din pâinea neagră ca pământul ce aburia învârtător sub pânză pe mesele lungi ori din blidele cu grâu fiert, cu lapte și cu mursă de miere.

Vara treceam în grădinele cu flori și cu legume și câte odată cu Tati împreună în grădina cea mare de pometuri, unde părinții noștri se țineau de mână, și Tatăl meu fredona cântarea favorită mamei: „**Doi ochi am iubit în a mea viață**”... Aici înflorise idila dragostei lor, pe cărarea interminabilă ce urca la distanță de zece jughere, cât făcea grădina, printre merii Calvili și Ionathani, printre perii pergamuși și gutuii încărcăți de rod auriu...

Apoi ne duceam cu toții la țurău, un izvor sub dealul acestei grădini, unde în cărege de lut aduceam apa pentru masă, căci bunicul nu bea niciodată apă de fântână...

După ameazi vizitam pe Tanti Titi, dascălița din Lăbășel, sora mai mare a mamei, pe care noi copiii o iubeam mult pentru bunătatea ei îngerească... Acolo mi se trăgea ceasul cu plumbi al cărui zornet metalic îl iubeam atât, și ne jucam cu verișoara noastră Toia, în cimitirul cu crucile strâmbe, din jurul bisericuții de lemn...

Tanti Titi suspina:

— Nu știu de ce se joacă fata asta tot printre morminte...

Toia era blondă și avea ochii albaștri ai Tantiei Titi. Noi care eram brune, o priveam cu adorarea, cu care am fi privit un îngerăș coborât din cer...

Peste câțiva ani Toia avea să doarmă ea însăși în acest cimitir, plin de iarbă creță și de pruni, printre crucile vechi și strâmbe... Iar mami în cimitirul dela drumul mare din Sălha, căci cel al Coșteiului era prea dosnic, și i-ar fi fost prea frică acolo. Vorba ei de mai târziu...

Seara vânătorii noștri soseau, acoperiți de zăpadă înghețată iarna, cu flori în pălăriușele verzi vara... Trofeele le aduceau soții de vânătoare și le așezau în mijlocul curții. Câinii gâfâiau cu limbile scoase. Dar nu mai săreau un metru înălțime ca la plecare, ci se așezau cumiști pe labe în verandă. Toți priveau vânatul răpus, dar pe noi nici o putere din lume nu ne putea face să ne apropiem de joavinele pline de sânge, cu ochii impietriți...

Din vânat primeam și noi o parte, dar pe acesta Moșu Mitru nu-l ascundea în fân, ci-l punea ostentativ deasupra...

Cina, ciorbă ferbinte de varză acră, cărnații fripți, cu castraveți de-ți răsuceau buzele, și scoverzile cu dulceață, aveau să fie aromate de povestirea vânătoarei din acea zi. Fețele vânătorilor se îmbujorau de povești și de vin roșu. Noi tăceam și ascultam, cuibărite în poala bătrânelor, de frica joavinelor. Și adormeam în poala lor, legănate de lătratul gros al dulăilor din curte și de râsul scurt al lui Tata-Moșu...

Vara, seara o petreceam pe lavița dinaintea casei, o laviță mare familiară, așteptând să defileze turmele, cari păscuseră ziua în răcoarea pădurilor, fie pe dealurile pe jumătate împădurite ale Lăbășelului. O, dealurile aceste fermecătoare, brăz-

date de holde verzi primăvara, și galbene vara, împodobite cu poieni de iarbă, cu livezi de pruni, ori cu pâlcuri de nuci... Pe coaste colindau ziulica întregă, ca într'un caleidoscop, turmele de oi ale lui Tata-Moșu, în sunet neîntrerupt de tilingi și tălângi... Ași fi putut să stau ore întregi la o fereastră din casa albă cu fraxini, să le privesc cum urcă și coboară, cum se respiră și se adună, aceste buchete albe, pătate ici coala cu negru, al oișelor... Tălângile îmi umpleau urechile și eu culegeam toate nuanțele lor, când joase, când înalte, ca să-mi rămână pentru totdeauna în suflet, însoțite de fluierul ciobanilor... Uneori, în viața mea de mai târziu mi s'a întâmplat, la teatru, că ascultând uvertura unei opere de seamă, să surprind triluri răzlete de fluier, în melodia ansamblului, ori svon domol de talangă. Și atunci lojele îmbrăcate în catifea roșie, cu domni în frac și doamne decoltate, în rochii de mătase, se scufundau și jur împrejur răsăreau ca prin farmec dealurile dragi lăbășene, cu oițe albe și negre, cu tilingi și tălângi armonioase. Ele se apropiau, se apropiau mereu, ca și atunci când toți ai casei așteptam pe laviță defilarea turmelor lui Tata-Moșu...

Ce frumoase erau acele seri... Dealurile își sculptau conturul negru pe fundalul îmbujorat al scăpătatului de zi... Soarele își culca aurul în cuib de trandafiri... Răcoarea parfumată de dumbrașnic din pădurea vecină cu noi, ne mângăia obrajii...

Cei depe laviță tăceam fermecați de frumusețea clipelor.

Turmele cari dimineața plecau pe un drum, acum seara se înapoiau din altă parte. Noi știam din care. Intâiu năvăleau, cu năprasnică svâcnire în pulberea drumului, guițând, grohând și gâfăind pe întrecere, ceața rămătorilor. Mici și mari, subțiri și grăsulii, toți erau flămânzi și lacomi, grăbiți de a ajunge cât mai curând la vălaiele pline... Fugeau cu capetele 'n pământ, cu picioarele 'n vânt, ce atingeau deabia solul, copleșiți de imaginea saturațiunei ce avea să vie...

Abia se așezau volburile de pulbere ce stârniseră, iată că veneau vitele cornute: boii albi cu coarnezle lungi, resfirate, vacile cu ugerul doldora de lapte, juncii și junicile grase. Vacile mugeau blând, de dorul vișeilor rămași peste zi în boxele din grajduri, iar boii se clătinau încet cu ~~vătușe~~ vâtușe întinse... Tălângile lor cântau, cântau mereu: tiling, talang, tulung; tiling, talang, tulung, o simfonie monotonă, dar melodioasă, care te legăna într'o reverie dulce și împăciuitoare...

Apoi urma herghelia, slăbiciunea lui Tata-Moșu, cu armăsarii mândri, cu iepete slabe ori grase, cu mânjiile neastâmpărați, fiecare grup separat, cu păzitorii lui, printre nechezături și sforăieli, care ne cam speriau...

La urmă de tot oițele blânde cu mieii sburdalnici, cari behăiau mereu cerșind laptele dulce al mamei, — și cu berbecii cu coarnele încârligate...

Tata-Moșu privea atent turmele și băga de seamă toate schimbările obvenite în cursul zilei.

— Da ce-i cu cornu dela bou ăla, când s'o rupt, măi Zenovie??

— Da vaca aia cine a supt-o, vițelul, ori tu Pahomie???

— Da calul ăla de ce șchioapătă, măi Tudosie??

Turmele stârneau nori de praf, dar tabloul ce se perinda înaintea ochilor noștri merita chiar un sacrificiu mai mare...

După ce turmele se scurgeau, soseau lucrătorii dela munca câmpului, pe cari Tata-Moșu îi plătea pe veranda casei. Cămășile albe ale bărbaților, prinse 'n prașchi de piele și cătrânțele roșii ori negre ale femeilor, cu iile înflorite de cusături multicolore, se topiau în curtea lui vastă, cu coase, ori săpi pe umeri, cu seceri în mâini... Intrau trudiți și ieșeau vesele cetele, strângând în pumni răsplata trudei lor de o zi.

Dar iarna, cum era acum n'aveam altă plăcere decât să stăm la căldură și să ne bucurăm de glumele celor mari.

Mâinezi, Luni, foarte de dimineață, când plecam acasă, bătrânele ne învățau să cerem câte ceva dela Tata-Moșu.

— Tato-Moșule, D-ta ai atâția porci, de ce nu ne dai și nouă doi, făcea sora mea, cam timidă...

— Mici, mici de tot, să ne jucăm cu ei, ziceam eu șiret.

— Ba ceva mai mari, să-i îngrășăm, îndrăzne și mami...

Și niciodată nu s'a întâmplat ca rugăminta noastră să fie fost degeaba. Moșu Mitru, avea de pus la picioarele noastre cei doi porci, ori cei doi miei, la cari râvneam.

Printre interminabile sărutări și îmbrățișări, în prezența lui Tanti Titi și Uca Gheorghe Dascălu, cel cu părul rebel, dar cu fruntea senină, care făcea seara cu Tati o partidă de calabrias, și al Toiei, îngerașul blond, care urcaseră din vale, ne cufundam iar în sacii noștri de blană, ne trăgeam căciulițele de vulpe pe ochi și porneam spre casă, cu regretul de a părăsi Lăbășelul, cu bucuria de a glisa pe drumurile ninse proaspăt și cu frica de lupi, ascunsă în fundul inimii...

Pe drum, aducându-mi aminte de cele câte toate, așezate'n fânul ocrotitor, întrebam pe mama în a cărei poală ședeam:

— Mami drago, este că acuma și noi suntem bogați??

Dar oftatul gemen al părinților mei, conștii de altă realitate parcă era de părere mai puțin trandafirie, decât a mea...

*

Copilărie, cuib de trandafiri din leagănul trecutului, dormi tămâiată de mirese și împodobită de ghirlandele amintirii...

Iar, tu Tato-Moșule drag, fii binecuvântat în lumea umbrelor!...

Poate că Indurerarea divină ți-a hărăzit și acolo pădure, pușcă, izvor și flori. Dar eu simt că dela tine am moștenit dragostea pentru freamătul frunzelor și ciripitul păsărilor; pentru svon de tălângi, sunet de goarnă și tropot de cal. Și pentru toate vietățile fără graiu, cari sunt sortite a-și trăi în preajma noastră viața lor domesticită...

Chiar și joavinile tale sălbatece îmi sunt dragi, cu toate că am îmbătrânit cu frica lor în inimă...

— F i n e —

MIA CERNA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

RĂVAȘ

*Mai aprig mă 'nlănțue dorul
De-acasă
Iubită mamă...
Îi simt nebunatic fiorul
Cum tainic m'apasă
Mă cheamă.*

*Sunt ani de când am plecat
Pe drumuri, departe, în lume;
Uitat-am și fetele 'n sat
Și basme și jocuri și glume...*

*Adastă-mă mamă că viu îndărăt
Cu brațe de fier să muncesc
Iubitul ogor bătrânesc,
In sârgă să strâng agoniseala din câmpuri
Să râd ori să plâng în răstâmpuri...*

*E noapte acum când îți scriu
Și dorul păgân mă frământă,
Se sbate în mine și cântă —
Mi-e sufletul pasăre 'nfrântă
Adastă-mă mamă că viu.*

V. POPA MĂCEȘEANU

Insemnări de pe cărțile bisericești din Alioș

de Ioan Dimitrie Suciu

Pentru cunoașterea trecutului bănățean sunt deosebit de importante însemnările de pe cărțile vechi bisericești. În Banat, afară de Nicolae Stoica de Hațeg, a cărui cronică lăncezește încă în manuscris nu am avut cronicari. Deci singurele izvoare contemporane evenimentelor sunt diferitele corespondențe ale conducătorilor români din aceste locuri. Corespondențele sunt foarte puține căci în majoritatea cazurilor s'au pierdut. Iosif Vulcan a publicat numai corespondența lui Țichindeal cu Episcopul Samuil Vulcan al Orăzii și câtă lumină a adus această corespondență la cunoașterea începutului luptei pentru desrobirea ierarhică? Deasemeni D-I D. Fierăscu în revista „Preocupări literare” întregeste această cunoaștere prin publicarea corespondenței dintre același Țichindeal și Moise Nicoară. Autorul acestor rânduri va publica în curând corespondența dintre Nicolae Tincu Velia și Gheorghe Barițiu, care oglindește viața Românilor bănățeni între anii 1840—1860.

În ceea ce privește însemnările de pe cărțile vechi bisericești sunt mai multe însă necercetate. Afară de studiul Domnului prof. P. P. Panaitescu publicat în „Revista Istorică” despre însemnările de pe cărțile bisericești din Timișoara nu cunosc altă comunicare asupra însemnărilor de pe cărțile bisericești. Și câtă lumină ar aduce! Numai când se vor cunoaște toate corespondențele marilor bănățeni, când vor fi publicate toate însemnările vechi și toate arhivele desgropate se va putea scrie adevărata istorie a neamului românesc din Banat. În studiul de față redau însemnările pe cari le-am găsit la biserica din Alios. Nu sunt prea vechi, însă sunt interesante prin diversitatea faptelor ce le cuprind. Pentru o mai clară orientare le vom reproduce în ordine cronologică:

1. La începutul registrului de morți din anul 1826 se află următoarele versuri scrise cu litere chirilice:

„Sufletele dreptilor în mâna Domnului sânt,

„Când să vor muta ei după acest pământ

„Nici unul de ei nu se va atinge,

„Nici vrăjmașul diavol pre ei va învinge

„Cu Domnul vreadnic pururea aflat
 „Lămuriți prin foc ca aur curat.
 „Dreptul de va ajunge el a să sfârși
 „In bonă odihnă prea să va mări
 „Și întristarea nici când va simți
 „Că Domnul pre el îl va veseli
 „Departa de el tot răul va sta
 „Că faptele bune îl vor apăra.
 „Așa dară fără întârziere
 „Ca să simțim bună mare mângăere.
 „Răul noi îndată toți să-l părăsim,
 „Și a face bine să ne străduim
 „Cu faptele bune să ne înfrumșetăm.
 „Și toate păcatele să le lăpădăm
 „Curățenia cea duhovnicească
 „Ca Domnul Hs. să ne învrednicească,
 „La a sa împărăție cea bună și dulce,
 „Căci din lumea asta la ceri ne vom duce
 „Să nu fim oprîți la ceri a grăbi
 „Nici prea vicleanul. să nu póta a ne zăbovi.

AVRAAM IOANOVICI

BCU Cluj / Central University Library Cluj, paroh, Aleuș.

Deci iată o poezie românească necunoscută din 1826. Evident, o considerăm poezie pentru rima ce-o are, nu și pentru imaginile ei literare. Însă ea e importantă mai ales prin faptul că ne arată starea intelectuală a preoțimii românești dela începutul veacului al XIX-lea. Ca un preot de sat să fie în stare să facă o poezie morală desigur că trebuie să aibe o pregătire mai multă decât tipicul

2. Și aceasta nu e singura căci în Registrul botezațiilor dela sfârșitul anului 1817 găsim, altă versificație, neiscălită, însă desigur făcută tot de un preot:

„Cei ce v'ați botezat
 „Și jurământul ați luat
 „Păziți-l nevătămat
 „Ca aurul cel curat
 „Căci de vă veți nevoi
 „Făgădașul al primi
 „Care în botez ați pus
 „Naintea celui de sus
 „Atuncea vă veți nomi,
 „Ca cei adevărați fi.

3. In acelaș registru de morți al anului 1826 aflăm la sfârșit următoarea însemnare care ne arată vechimea bisericii:
„Biserica Aleușului s'au început a să zidi în 9 Iulie 1823 și s'au „sfințit în 1 Ianuarie 1826 prin protopresbiterul Lipovei.

AVRAM IOANOVICI

paroh Aleuș.

4. Iată și câteva însemnări cari arată când au fost cumpărate o parte din cărțile bisericești:

„Acest Triod au intrat în beseareca Aleușului întâi în 20 de zile Ianuarie 1834 și s'au cumpărat din casa Besearecii cu 70 de florinți”.

(Inscripția e la sfârșitul Triodului lui Bobb.)

„Această carte este a sfintei biseareci a Hramului Adormirea „Sfintei Fecioarei Mariei, care să află în satul Aleuș”. (La sfârșitul mineului lunii Octombrie).

„Acest Minei au intrat mai întâi în biserica Aleușului în 28 „Oct. Anu 1833.

„Scrisam în anul 1856 în luna Octombrie 5 zile

P. MARTINOVICI.

(Inscripția e la începutul Mineului pe luna Ianuarie)

5. Interesant e felul cum relatează preotul Petru Martinoviciu revoluția din 1848:

„In anul 1848 în Țara Unguriască și în toate împreunatele cu „dânsa țări precum și în Ardial — foarte mare revoluție au fost. „Redicândușă Unguri în protiva Impăratului și această revoluție „au ținut 2 ani până când au venit Muscali Impăratului întru „ajutori, — căci întralt chip tot înzădarnic era — fiind că ei „mult învineasă și așa eu pentru aceasta aminte cetitorilor aicea „însemnai”.

PETRU MARTINOVICIU

preotu.

Demn de reținut e faptul că Ardealul și „Țara Ungurească” sunt considerate ca țări streine. Când a scris preotul Martinovici Banatul era sub conducerea Vienei. Mă miră faptul cum de nu amintește despre mișcarea Românilor Bănățeni. Desigur că se temea de Sârbi cari prin anii 1850 erau încă puternici în Banat.

6. Dar preotul Martinovici nu se mărginește numai la relatările istorice. El înseamnă și fenomenele meteorologice. Astfel avem însemnarea din 1851:

„In anu 1851 fôrte gróznice ploi au fost întru atâta cât doară
„și nori întregi picau — din care mult au pățimit oamenii”.

P. M. preot.

(Ambele însemnări cea despre rev. din 1848 și ultima sunt scoase din Mineul pe luna Septembrie.)

7. Invățătorul Veniamin Martinovici (fiul preotului) care mai târziu își va scrie numele Beniamin Martini ne relatează și data întroducerii în biserică a noilor scaune „muerești”:
„S'au făcut scaune muerești noi și s'au rădăcat, adecă s'au pus „la rând în anul 1856. In luna Septembrie 25—26”.

Salamum proborum

per

MARTINOVITS BENIAMINUS

(Sfârșitul mineului luni Maiu)

8. Tot „docintele Veniamin Martini” pune să se tipărească pe pagina II-a a Apostolului dela Sibiu din 1872 următoarea însemnare:

„Acest Apostol s'au cumpărat pe seama școalei gr. or. confesio-
„nale române din Alioșu, din colecta făcută prin tinerimea șco-
„lară din locu, la carea au contribuit următorii Dni: Dimitriu
„Vlad Mihail preotu, Ignatiu Cacinca notariu, Toma Micșia pre-
„otu, Vincențiu Schelegianu preotu, Veniamin Martini docinte,
„Vasiliiu Beticanu jude, Petru Vucu, Iosif Avram, Toma Vladu;
„ear dintre școlari au contribuit următorii: Teodor Codreanu,
„Emilia și Valeria Martini, Valeria Cacinca, Aronu Vladu, Va-
„siliu Berzu, Ioanu Codreanu, Ioanu Sandru, Ioanu Danu, Di-
„mitrie Pau, Vasiliu Mihailu, Vicențiu Orădeanu și Pavelu
„Micșia”.

„Sub conducerea docintelui Veniaminu Martini Alioșiu în
15 Aprilie v. 1872”.

9. Vizita episcopului Mețianu a fost prea însemnată pentru a fi trecută cu vederea. De aceea în Mineul luni Iunie aflăm următoarea însemnare:

„In 21 Maiu 1875 au fostu III. Sa Dnulu Episcop I. Me-
„țianu în comuna Alioșiu”. T. M.

10. Răsboiul Austro-Prus din 1866 deasemeni a avut ecou în comuna Alioș:

„In anul 1866, au fost foarte mare batae cu Prușii.
„Scris de mine Dimitrie Demetrescu invetiatoriu cl. I— 1876”.

11. Alt necaz al Alioșenilor:

„In 8 Maiu st. v. 1876 au fost foarte mare peatra câtu tôte s'au stricat mai cu sama viile” M. T.

12. O altă vizită însemnată a fost aceea a Impăratului Francisc Iosif I:

„In 1 Septem. 1884 au fost Maest. Sa Imperatul Frantescu Iosif I în comuna Alioșiu”.

Interesându-mă asupra acestei vizite, mi s'a spus de bătrânii din sat, că Impăratul era călare pe cal cu o suită restrânsă, venind dinspre Lipova. A fost întâmpinat de învățătorul Veniamin Martini.

13. „In 25 August 1892 la 3 ore după amiadiaz au fost piatră fôrte mare și mare durere au făcut”. (Din Mineul pe luna August.)

14. „Anul 1909 a fost un an în care n'a fost frig de fel” (din Octoihul lui Loga.)

15. „In 1915 la 1 Ianuarie au tunat și au trăznit scris de mine Ievri Nicolae.

(Din Mineul luni Ianuarie.

16. Ultima însemnare istorică o face învățătorul Vasile Savi: „In anul 1919 au ocupat România, Banatul”

BCU Cluj / Central University Lib **NICOLAE SAVI**

învățător.

(din Mineul luni Septembrie.)

Iată în câteva însemnări viața comunei Alioș începând din 1826. Din ele aflăm că prin anii 1826 era un preot cult care se îngrijea de educația sufletească a poporenilor lui; anul zidirii bisericii; adausurile ulterioare; prețul și data intrării în biserică a cărților bisericești; vizitele mai însemnate și fenomenele meteorologice. Indesebi fenomenele meteorologice au avut o mare influență deoarece locuitorii comunei sunt plugari și viticultori. Toate însemnările alcătuiesc un fel de cronică nesistemată a comunei. De aceea se impune cercetarea lor cu atenție, pentru a putea fi răspândite celor interesați.

IOAN DIMITRIE SUCIU.

Un moment nou în cultura noastră filosofică

(David Hume și George Berkeley în românește)

Societatea română de filosofie oferă în traducere aleasă, publicului preocupat de probleme filosofice, două lucrări reprezentative a empirismului englez: „Cercetarea asupra intelectului omenesc” — una din operele lui David Hume și „Principiile cunoștinței omenești” opera lui George Berkeley. Ambele traduceri sunt făcute de d-l S. Căteanu, fiind însoțite de câte o remarcabilă introducere, scrisă de d-l N. Bagdasar.

După ce publicul românesc a avut ocazia să înregistreze apariția celor 3 volume de „Istorie a filosofiei moderne”, datorite inițiativei și colaborării tot a Societății române de filosofie, despre a căror valoare și seriozitate dar mai ales **necesitate** ne rezervăm dreptul de a vorbi cu altă ocazie; iată acum, ni se prezintă două traduceri a unor filosofi engleji, care au jucat un rol hotărâtor în Istoria spiritului filosofic omenesc, directivând cunoașterea și descoperind atari poziții epistemologice, fără de care nu ar fi putut apare „criticismul” în general și criticismul kantian în special. Și lucrul acesta este perfect adevărat mai ales atunci când este vorba de David Hume. University Library Cluj

Înainte însă de a trece la câteva considerații sumare asupra traducerii operii celor doi filosofi empiriști, ținem cu tot dinadinsul să precizăm care este importanța culturală a traducerilor în general și cea pentru disciplina filosofică în special. Și odată cu aceasta, încercăm a-i acorda inițiativei de a traduce diferite opere a marilor filosofi, luată de Societatea română de filosofie, o semnificație de „moment cultural” deosebit, care „moment” chiar dacă trebuia să apară mai devreme, totuși este bine că apare cel puțin acum. Importanța traducerilor, și mai ales atunci când este vorba de opere filosofice — este o chestiune care stă dincolo de orice discuție. Tineretul nu are ocazia să-și procure cărțile în limba streină (care în treacănt fie spus sunt extrem de scumpe), în al doilea rând — și acest motiv este hotărâtor în a explica cauza interesului filosofic așa de scăzut la noi — faptul că atunci când ai nevoie să vii în contact direct cu opera unui filosof englez de pildă, trebuie să cunoști engleza, în cazul unui filosof german — germana, iar în cazul unui francez, spaniol, italian, rus, etc., trebuie să cunoști tot atâtea limbi — constituie un inconvenient de neînălțurat, care aduce după sine lipsa unei pregătiri temeinice. Dacă este adevărat că pentru omul de știință sau pentru acela cu pretenții de filosofie este indispensabilă cunoașterea câtorva limbi streine, nu este mai puțin adevărat că tineretul lui care este în „faza de pregătire” nu i se poate cere acest lucru. Aceasta printre altele, pentru motivul suficient demonstrativ, că învățarea unei limbi sau a mai multora — lucru pe care personal îl credem absolut necesar unui om de cultură — nu se poate face la înțeaală: se cere timp mult, fără a

mai considera faptul că înțelegerea unei lecturi de cele mai multe ori în astfel de condiții are mult de suferit. Apoi, faza de pregătire, momentul psihic când tânărul are nevoie — fie la Universitate, fie după — de multe cunoștințe oarecum încetează. Faza de pregătire este urmată de cea de „elaborare”. Ori cum fiecare din noi este silit să învețe câteva limbi, acest fapt împiedică progresul în lectură, în tot cazul lectura nu se face așa cum s'ar întâmpla în cazul limbei materne, — urmează implicit încetinirea procesului de asimilație; tânărul nu știe la vârsta sa tot ceace ar trebui și ar putea să știe potrivit dotației sale. Căci pregătirea și „disciplina interioară” care nu s'a efectuat la o anumită epocă a vieții, care — ca să ne exprimăm astfel — nu i-a intrat „în sânge”; nu se mai poate câștiga în acelaș grad și aceiași „poteșnă” mai târziu. În consecință nici efectele creatoare ale spiritului nu mai pot fi aceleași. Există o epocă în viața omului când cunoștințele au un caracter incendiar. Ele aprind sufletul tânărului și anumite adevăruri se implântă așa de adânc, ca mai târziu să dea naștere acelor motive personale de creație. Cu timpul, lectura nu devine decât o chestiune de a „lua cunoștințe”, iar nu de a te renaște prin ea. Și în general vorbind, lucrurile se petrec cam în felul acesta. De aceia, traducerea operelor de valoare este pentru orice popor cu pretenții de cultură o chestiune vitală, iar la noi aceasta este înainte de toate. Deoarece, câtă vreme în alte țări există societăți speciale care îndeplinesc această menire de a traduce tot ce apare drept o valoare culturală în alte limbi, — din care cauză există țări în care s'au tradus enorm de multe opere; la noi nu putem vorbi încă de traduceri în știință dar mai ales în filosofie. Afară de câteva lucrări — și acelea traduse fără a se respecta sensul conceptelor din sistemul filosofului respectiv (fie din cauza că traducătorul nu era chemat să exercite această funcțiune, fie că n'a găsit în limba noastră termeni adecvați), noi nu avem tradus nimic. A te edifica asupra unei probleme, la noi înseamnă mai întotdeauna a recurge la bibliografie streină. Pe lângă aceasta, nu avem nici măcar tratate, manuale sau istorii, care să se ocupe cu probleme de filosofie și de aceia, nu fără justețe observa un sceptic, că la noi în orice domeniu te-ai manifesta ca scriitor, ai toate șansele să apari drept inovator. Chiar dacă lucrurile nu se prezintă în aceste culori negre, totuși trebuie să recunoaștem că mai este mult de făcut, iar printre altele, cât se poate mai multe traduceri.

De aceia, în această inițiativă lăudabilă a Societății române de filosofie, noi vedem un început care ne place să credem va fi continuat, prin traducerea celor mai importante opere a marilor filosofi, umplându-se astfel un gol, care demult a fost resimțit la noi.

Faptul că traduceriile din „Colecția marilor filosofi” încep cu Berkeley și mai ales David Hume, ni se pare că este destul de important dacă nu chiar semnificativ. David Hume este acela care l-a trezit pe marele Kant din „somniațența lui dogmatică”, după cum o recunoaște acesta din urmă. David Hume este unul dintre pușinii oameni căruia natura i s'a arătat îmbrăcată în haina adevărului, cum ea nu se arată decât foarte rar și la foarte pușinii oameni. Și desigur, Kant nu exagera deloc în ale sale „Prolegomena” atunci când afirma că în tot decursul existenței filosofiei, adevărul n'a fost descoperit niciodată în deplina sa semnificație în care a apărut lui Hume. Căci Hume — ca și când s'ar fi dat la o parte

vălul cejos de pe ochi — a întrezărit, ceea ce nimeni altul n'a întrezărit: că **legătura necesară** dintre fenomene, stabilită de oameni este numai faptică, fenomenală; că nu există **necesitate** în lume. Această **legătură** este — după cum sugestiv arată D. D. Roșca în a sa „Existență tragică” (p. 82) — un simplu **adaos mintal** al nostru.

Nu este locul potrivit și nici nu stă în intenția noastră să definim poziția lui David Hume în istoria filosofiei. Dealtfel lucrul acesta reușește să-l facă nu se poate mai bine d-l N. Bagdasar, în introducerea care însoțește ambele traduceri făcute de d-l S. Căteanu. Este inutil să mai adăugăm că aceste introduceri vin să lămurească pe cetitorul nu numai neinițiat, dar chiar și pe acela mai mult sau mai puțin versat în probleme de filosofie, dat fiind faptul că d-l N. Bagdasar, cu o rară pricepere, erudiție și spirit filosofic, diseacă sistemul lui Hume și Berkeley, arătând substanța filosofiei lor și rangul pe care-l ocupă fiecare în istoria filosofiei. Traducerea d-lui S. Căteanu este făcută cu mare îngrijire, respectându-se semnificația conceptelor proprie sistemului celor doi filosofi și în general, ea este o traducere bună. Renunțăm de a înșira măcar în trecut titlurile capitolelor din cuprinsul celor două lucrări traduse. Este destul însă ca oricine să arunce o privire fugitivă asupra lor pentru a-și da seama ce interes filosofic pot trezi ele, ce importanță culturală au cele două lucrări traduse și ce operă de mare valoare culturală încearcă să realizeze Societatea română de filosofie, luând inițiativa traducerii operei marilor filosofi!

ANATOLE CHIRCEV

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DOCTRINA LUI FOERSTER

În pleiada gânditorilor care activează cu asiduitate în câmpul pedagogiei contemporane, Friedrich Foerster ocupă loc de frunte.

Născut la Berlin în anul 1869, după ce a urmat studii strălucite, a propovăduit vreme îndelungată ideile, ca profesor la universitatea din Zurich, Elveția.

Acolo, în țara aceea de pace și muncă, de cinste și ideal, a conturat Föerster doctrina lui, fundamentală pe curentul democratic ce-și aprofundă temeinic rădăcinile în viața statelor care vedeau în această nouă formă de conducere un mijloc temeinic de progres integralist.

Actualmente profesează la universitatea din München, Germania — leagănul copilăriei sale și revarsă cu aceeași tinerească vrere, frământările de gând, eșalonate pe vechiul drum pe care le-a conceput. Deși privit cu răutate de partidul național socialist german, Föerster păstrează aceeași linie de acțiune închinată umanității. Este, desigur, aceasta o perpetuă aspirație către culmile ce duc spre împlinirea normelor cuprinse în învățătura Mântuitorului Hristos: muncește pentru binele tuturor oamenilor. Ce mare putere de discernământ și voință în comportamentul de dăruire sufletească al lui Föerster, pentru triumful unei idei bazată pe temeinicia stabilității legilor divine.

Din „Cartea vieții” apărută în 1904, „Îndrumarea vieții” 1909, „Școala și caracterul” 1910, „Disciplină și libertate” 1920, „Morala sexuală și

Pedagogia sexuală* 1920, se desprinde revelatoare, întreaga cugetare foersteriană.

Foerster scrutează, obiectiv, două domenii: civilizația și cultura. Civilizația epocii moderne „zice dânsul, poartă în mod exclusiv sigiliul mașinismului. S'au făcut în domeniul tehnicii multe invențiuni, menite să faciliteze mijloacele de trai necesare omului societății moderne. S'au descoperit și se descopăr, pe zi ce trece, multe mașini.

Domeniul naturii fizice este cu profunzime explorat.

Trăim în secolul mașinismului. Viața omului este cu mult ușurată în raport cu viața trăită de omul secolilor trecuți. Cu mijloace rapide, de transport, el străbate pământul, oceanele și văzduhul. Radio și telefonul îi transmit vorbirea peste mii de kilometri. Cuceririle în domeniul naturii materiale stau oricând la dispoziția sa. Inșă, extensiunea pe care a luat-o civilizația, îi este în dauna vieții interioare. Sufletul lui nu s'a schimbat cu nimic. Cultura timpului, hrana sufletească a generațiilor actuale, este prea tehnică.

Utilitarismul e nuanța care caracterizează această cultură. Latura morală a ei este foarte săracă. Prezintă un caracter de unilateralitate.

Cultura veridică se adresează tuturor aspectelor sub care se manifestă viața psihică, dezvoltând pe fiecare din ele, în măsura posibilității de dezvoltare optimă. Ori, cultura timpului nostru tocmai aceasta nu face. Sufletul societății moderne este plin de păcate. Este asemeni unui continent în care în lupta dintre întuneric și lumină, întunericul își întinde imperiul său.

Cu cât omul face progrese în civilizația mașinismului, cu atât mai mult regresează în civilizația interiorității sale.

Sunt oare cauze care au determinat această stare de lucruri, creind progresul civilizației și hiatusul sufletească ce nu-l poate acoperi cultura de care dispunem?

Da! Cauza primordială este individualismul. În societatea de azi se dă prea mare prioritate individului. Individualismul, curent născut din marea revoluție franceză, într'o vreme când personalitatea era cu totul negată, a fost necesar pentru determinarea întoarcerii privirilor către individ, spre a-i trasa cale liberă în dezvoltarea și valorificarea dispozițiilor lui; dar, dându-i-se de către Stirner și Nietzsche o însemnătate care a întrecut spiritul de măsură, „individualismul exaltă cultul individualității, atacă ordinea socială și ideea de autoritate, încurajază egoismul, atribuie omului o competență pe care el cu puterile lui limitate, nu o poate avea. Lăsat singur, individul nu se poate ridica la o concepție de ansamblu a vieții, ci fatal legat de strâmtimea puterilor lui spirituale, este silit să se mărginească la principii particulare care n'au nimic comun cu idealurile societății“¹⁾ indiferent că ar fi în antagonism cu normele morale și sociale; negarea oricărei valori. Il face să creadă că este în măsură să se amestece în orice dileme, fie chiar de ordin moral dând naștere la ceace se chiamă dilematism: utilizează oportunitatea amestecându-se în chestiuni care-i aduc câștig material condus de dictonul: „scopul scuză mijloacele“; s'a depărtat de biserică și Dumnezeu; este stăpânit de ireligiozitate. Isus Hristos a dispărut din inima lui Religia și morala le privește

¹⁾ Ilie Popescu Teiușan: Istoria Pedagogiei.

ca pe niște forme convenționale de comportament social, adesea ca piedici în împlinirea dorințelor. Dumnezeu, pentru omul individualist, este o creație imaginară, nu o existență diriguitoare a cosmosului.

Indreptându-și privirile mai mult în exterior decât în interior, omul de azi, prin acțiunile lui, dăunează mersul evolutiv al societății, distrugându-i, în mod lent, ideea de autoritate.

Individualismul a slăbit pe om și l-a retrogradat cu zeci de veacuri. Dar o formulă salutară pentru curmarea răului este utilă.

Care?

Statul autoritar. Statul a cărui voință centrală să domine voințele individuale să le coordoneze și să le pună în slujba intereselor lui. Pentru susținerea acestui postulat, Foerster se cufundă în operele lui Platon: „Republica“ și „Legile“, în care Platon afirma că individul se naște pentru stat, se educă prin stat și trebuie să-și închine munca în folosul statului. Deci statul este totul. În „Organon“ al lui Aristot, Foerster surprinde aceeași linie de înțelegere a statului, ca formă unică de conducere a indivizilor. Individualismul care afirmă că nu statul este totul, ci individul, el îi opune etatismul. Iată ordinea în care conține el ierarhia: statul, familia, individul. Numai prin întărirea statului și familiei se poate ajunge la fortificarea societății.

Ideia de autoritate trebuie întronată. Această întronare n'o face decât statul. Și, în această ordine de idei, el subliniază un stat cu caracter etic. Biserica lui Hristos este centrala care asigură soliditatea și viabilitatea statului.

Foerster este un pedagog social. Alături de Natorp, Kerscheinstener și Durkheim, s'a ocupat intens de problema educației cetățenești. Prin educație să se urmărească formarea unui cetățean supus statului. S'a lovit însă de un curent care în forma în care a fost conceput, era primejdios: socialismul. Socialismul cerea o nivelare a indivizilor în societate și o egală impunere a bunurilor.

Propagatorii acestei concepții, susțineau că societatea are datoria să niveleze pe indivizi, să facă să nu existe inegalități în ceea ce privește drepturile naturii comune. Indivizii societății să aibă drepturi egale la împărțirea bunurilor.

Este posibil aceasta?... se întreabă Foerster. Dacă dela natura oame-nii se nasc inegali și inegală este muca ce o prestează în societate, cum se poate susține egalitatea în drepturi? Poți egala în drepturi individul excepțional înzestrat cu aptitudini, din a cărui muncă rezultă enorme bunuri pentru progresul social, cu individul anormal care nu aduce nici un aport societății? Nu!

Socialismul astfel conceput este o utopie. Foerster a avut norocul să vadă socialismul întronat. Dar spre bucuria lui poate nu mai este vechea formă de socialism care n'a servit decât ca mijloc de propagandă, ci socialismul adecvat caracterului național și intereselor patriei sale. Impotriva acestui socialism azi nu se mai poate pronunța.

Opera critică a lui Foerster nu se oprește aici. El se leagă și de esteticism. Esteticismul este curentul filosofic care susține că esteticul este o atitudine prin folosință, adică de cultivare.

Nu tot ce este estetic poate fi și mijloc de propagare a culturii. Sunt opere estetice care încântă privirea, mișcă sufletul și nasc admirație

pentru autor, dar cu toate acestea sunt morale. Nu pot forma un mijloc pentru adâncirea culturii morale. O operă estetică trebuie să contribuie la transformarea sufletului omenesc. Aici are punct de comuniune cu Rousseau care spunea: științele și artele nu numai că n'au contribuit cu nimic la formarea sufletului omenesc dar l-au slăbit.

Aceasta este opera critică a gânditorului dela München. Și nu este într'nsa decât preocuparea de dărâmare a unui rău ce se întindea fără să fie stăvilit.

Războiul mondial a adus confirmarea teoriilor sale critice. Progresul civilizației, în dauna culturii formative, a făcut din omul societății moderne un barbar. Anii de încheștare dureroasă care și-au purtat hora măcelului peste țările Europei, au fost prevăzuți de Foerster cu viziunea luciditate.

Dacă s'ar fi oprit aici toată opera critică a sa, n'ar fi avut nicio valoare.

El însă, pe ruinele concepțiilor construiește un edificiu nou. Dă prin urmare un caracter constructiv operii sale, fapt ce-l clasează în rândul marilor reformatori: Descartes, Bacon de Verulam, Isus Hristos.

În fundamentul operei sale constructive stă educația; aceea educație care corelează forțele interioare ale individului de un ideal, îi deschide larg orizontul acțiunilor sale și-i înăbușe orice tendințe dăunătoare lui și societății în sânul căreia trăește. Idealul educației, Foerster îl vede în formarea personalității eroice. Prin răbdare, stăpânire de sine și voință, omul va realiza acest prototip. Se va ajunge astfel la un individ conștient de faptele lui hotărât în acțiuni și capabil de acte mari.

Omul animalic să se transforme în om sociabil direcționându-și sufletul către sferile înalte ale perfecțiunii, concretizând idealul într'o formă de personalitate metafizică, divină.

Oare vor fi mijloacele pentru înfăptuirea acestui scop?

Foerster răspunde: biserica și școala.

„Prin biserică, glasul lui Dumnezeu se face auzit în inima stăpânilor și supușilor, purificându-le conștiința, ridicându-i la înălțimea învățăturilor sacre ale Mântuitorului lumii Isus Hristos.

În general omul este slab. Hărțuit de instincte și poftă, firea lui este sovăitoare și cade ușor pradă celei mai grele robii. Ca să rămână cârmaciul neturbat al propriului său destin, ferit de toate acele chemări ispititoare ce-i vin dela natura sa animală, omul are nevoie de educație, de stăpânire de sine, de exercițiu neîntrerupt în faptă bună. Când mai are încă și conștiința că în el se dă o mare luptă pentru izbândirea binelui, atunci omul este pe drumul idealului omenesc: personalitatea eroică. Isus este icoana și modelul personalității eroice; stăpânirea de sine, pasiunea de adevăr și de dreptate, puterea de voință, smerenia, modestia, iubirea de oameni.

Să facem ca voința centrală să comande voinței periferice, rațiunea să domine instinctele.

Pentru realizarea unei asemenea discipline este însă nevoie de un alt regim școlar de cât cel vechi, în care predomină învățătura, memorarea regulilor de viață.

„In noul regim va domni exercițiul“²⁾. Școala fiind un reflex al vieții sociale, într'ansa domină păcatele societății. In școala modernă se face prea multă știință și prea puțină cultură morală. Ea face prea mult exces de individualism în dauna colectivității.

Deci o școală cu mai puțin învățământ științific și cu mai multă învățatură formativă.

Dar pentru a se ajunge la o finalitate, este imperioasă utilizarea disciplinei.

„O școală fără disciplină este ca o moară fără apă“ zicea Comenius. Disciplina ocupă un loc central în preocupările pedagogiei lui Foerster. Intre rigorismul lui Paulsen și libertinajul lui Tolstoi el fixează disciplina intermediară. Disciplina severă în care copilul să fie încătușat fără permisiunea de a-și desvălui din comoara sufletului său, prin întrebări și răspunsuri ce supără adesea pe educator dar satisfac o nevoie lăuntrică, naște un caracter de sclav; iar forma de disciplină liberă fără margini, este tot atât de păgubitoare, chiar mai păgubitoare ca prima.

Atunci?

Utilizarea disciplinei prin libertate consimțită de elev dintr'un spirit de înțelegere a faptului că o societate, cât de restrânsă, are trebuință de respectarea anumitor norme. Disciplina înseamnă limitare, constrângere, îngrădirea libertății. Nu se poate concepe o colectivitate fără o disciplină, deoarece fiecare individ are voința lui, iar mai multe voințe tind la neînțelegere.

Să urmărim convingerea fiecărui individ asupra necesității disciplinei, ca factor de stabilitate socială și progres integralist. Intr'o societate anarhică este posibil progresul? Nu! Într'o societate stăpânită de anarhie se distrug și bunurile acumulate în veacuri de trudă: civilizația, cultura.

Dar societatea despotică împiedecă cu ceva progresul? Dacă am susține că nu aduce niciun impediment progresului, avem totuși de făcut obiecțiuni serioase. Care este calea ce ar trebui s'o urmeze societatea: aceea de a rămâne cu toată civilizația și cultura ei, în stare de barbarie, ori aceea în virtutea căreia, fiecare suflet se dezvoltă și creiază, din proprie convingere sub imperiul legilor care diriguiesc vieța socială! Desigur că aceasta din urmă.

Iată pentru ce Foerster are dreptate când se situează între partizanii disciplinei rigoriste și cei ai disciplinei libertiniste, creînd **disciplina prin libertate și convingere**.

Astfel a luat naștere conducerea de sine a clasei și școlii, (școala de stat) în care se dau fiecărui elev însărcinări, asemeni funcționarilor din stat, pe care el le îndeplinește cu multă vrednicie. In modul acesta se face educația cetățenească, fiind cea mai adecvată și foarte utilă, în progresul social.

Curentul democratic sprijină această formă de educație cetățenească, fiind cea mai adecvată.

Aceasta este doctrina lui Foerster convins umanitarist; prin opera sa, a adus un mare serviciu umanității. Multe din criticile sale sunt juste.

²⁾ Ilie Popescu Teiușan: Istoria Pedagogiei.

Ceeace surprinde însă, în opera lui, este preciziunea cu care concepe o societate ridicată pe temelii morale, având ca îndreptar nimbul personalității lui Cristos.

Fără îndoială că Foerster rămâne unul dintre cei mai iluștrii pedagogi ai lumii.

Opera lui va înfrunta veacurile și va deschide noi cărări de orientare popoarelor.

VASILE POPA MĂCEȘEANU
Institutor
Școala de Aplicație Timișoara

Prof. Victor Vlăduceanu: Un vechiu monument istoric-religios: Mănăstirea Bodrog

Sunt comori și frumseși, pe lângă cari adesea treci, fără să le observi, — și cu atât mai puțin să te bucuri de ele, — dacă nu-i cine să-ți îndrepte atenția asupra lor.

Unul din mărgăritarele de mare preț ale Eparhiei noastre este fără îndoială mănăstirea Bodrog.

Câți dintre trecători n'au trăit aieva sfinte emoții în atmosfera ei de pietate; între zidurile ei evocatoare de vremuri memorabile? În lipsa unui ghid clar orientat, câte întrebări nu se vor fi încrucișat, — fără răspuns, — în mintea lor asupra trecutului ei?

Prin lucrarea păr. profesor Vlăduceanu se deschid dintr'odată largi și limpezi perspective de orientare și cunoaștere a mănăstirii.

Utilizând, — printr'o vastă bibliografie — un aparat de documentare științifică, autorul duce firul istoric al așezământului spre începuturile de întemeiere ale vieții spirituale a călugărilor basilitani, de pe malul drept al Mureșului, cari începuturi se pot contura până în adâncimea veacului al XIII-lea, și, — în butul tuturor încercărilor ulterioare de mistificare străină asupra caracterului ei confesional, — cu precizarea, că mănăstirea a fost dela ctitoria ei ortodoxă și românească.

Drept mărturie servește spre aceasta nu numai patenta regelui Andrei al III-lea din 10 Noembrie 1293, ci și petiția mitropolitului cetății Lipova-Gyula „cu sediul în mănăstirea Hodoșului, Sofronie” de pe la mijlocul veacului al XVII-lea, cătră țarul Rusiei, — ambele documente adnexate în copie.

Faptul, că domnii țării ungrești, începând cu anul 1295 și până târziu în veacul al XVIII și chiar al XIX-lea au dăruit după împrejurări moșiile mănăstirești, — dintre cari unele ctitorite iar altele cumpărate, — agreeților lor demnitari și nobili, după uzul vremii, pentru serviciile aduse, a putut doar să îngreuneze și să împiedece conducerea mănăstirii, și să eclipseze atmosfera ei religioasă morală, dar n'au alterat în fond caracterul ei de ortodoxie și romanitate.

Lungul șir de documente și mărturii aduse în legătura cu frământările neîntrerupte ale mănăstirii pentru independența și libertatea ei, pentru ființa ei înregistrează și multe lupte cu biserica regimului șovin, care prin ficțiuni, aduse drept „documente istorice”, s'a năpustit, în forna diferitelor contestații asupra drepturilor milenare ale Românilor asupra acestei mănăstiri.

În lipsă de bază și seriozitate au căzut toate în fața adevărului.

Dar abstrăgând de inconveniente luptelor confesionale din timpul agresiunii stăpânirii intolerante contra mănăstirilor românești din Ardeal, mănăstirea Bodrog, fiind situată pe un teritoriu, ce era obiect de litigiu între Austria, Turcia și principatul Ardealului, a avut de suportat multe privațiuni. — Au trecut și acestea.

Dar călugărilor sârbi, pripășiți aici după 1690, — când prin decretul lege, dat de Leopold, se supune mănăstirea ierarhiei sârbești, — pe lângă toate încercările lor, de mai târziu, de a imprima notă străină peste viața acestei străvechi așezări românești și de a o acapara chiar, cum au făcut cu atâtea mănăstiri de ale noastre, nu le-a succes înstrăinarea ei.

Lupta a fost îndelungată și purtată cu mult eroism din partea Românilor. — Ca un ecou al acestei lupte, în care sârbii s'au bucurat de scutul unui regim protecționist, s'a mai fluturat amenințarea peste averile mănăstirii, până târziu în veacul al XX-lea, a procesului de despărțire, lichidat spontan de războiul mondial.

Causa sfântă a Românilor a fost încununată cu succes deplin pe timpul genialului general al luptelor și biruinței mari a bisericii ardelenice: Mitropolitul Șaguna, sub oblăduirea cărui s'a instaurat epoca de aur a vieții mănăstirești în spirit românesc.

Inzestrată cu drepturi nobilitare; cu iobagi și drept de a lua vamă pentru trecerea peste Mureș rând pe rând a fost deposedată de vechile-i drepturi; din care pricină a avut de suportat multe pierderi.

Dar cele câteva reflexii fugare asupra lucrării, prinse într'o succintă expunere, departe de a cuprinde chiar și numai în esență vastul material desvoltat.

Lucrarea tratează, cu aceiași competență și documentare, până la meticuloase amănunte, despre aspectul general al mănăstirii despre misticismul ei, pictura, utenziliile liturgice; arhitectura cu clopotnița turn de veghe al fostei mănăstiri-cetăți, însoțite de nenumărate clișee bine redată.

Prin aceasta lucrare s'a ridicat o grea perdea, care zăcea peste trecutul vijelios al mănăstirii Bodrog.

Pe lângă partea istorică opul se distinge și ca aspect exterior, și mai ales ca formă aleasă a expresiei înflorite, literare.

Temeinica lucrare onorează pe autor și-l ridică între aleșii cărturari ai generației tinere din Eparhie.

Pr. MELENTIE ȘORA.

M. AR. DAN: EPIGRAME 1939

Românul se naște poet? Desigur, dar nu e mai puțin adevărat că tot românul se crede și epigramist!

Cineva, competent, va studia desigur într'o zi fenomenul interesant al înfloririi genului epigramatic în literatura românească, într'un moment când în toate țările această formă a decăzut sau a dispărut chiar cu desăvârșire.

Nu puțin va fi contribuit la persistența genului autoritatea și talentul acelor cari cultivă epigrama românească. Unul din cei mai calificați reprezentanți ai ei este maestrul M. Ar. Dan, om de duh și de societate, dublat de un scriitor de reală sensibilitate poetică și tehnician de forță al catrenului.

Maestrul M. Ar. Dan ne dăruiește al treilea volum de epigrame. Cele mai multe le cunoaștem, fiindcă am asistat la nașterea lor: puterea de improvizare a epigramistului M. Ar. Dan uimește totdeauna pe acela care-l aude întâia oară lângă masa albă.

Intre cele peste șaptezeci de catrene sunt — firește — multe epigrame care au nevoie, pentru a fi gustate, de cunoașterea împrejurărilor între care s'au scris. Noi, cari le știm, le gustăm adesea mai mult decât pe cele cu valoarea permanentă, nelegată de timp, loc și persoană. Sunt însă câteva cari vor rămâne în istoria epigramei românești, lângă acelea, devenite celebre, din volumele precedente ale maestrului.

Iată de exemplu aceasta, adresată unui soț bătut de soartă cu nevastă rea și soacră:

Despre amicul meu Priboi,
Lumea spune ce îi place...
Că a plecat chiar în război,
Numai ca să aibă... pace!

Epitaful, macabru, dar atât de just încât e probabil cea mai bună epigramă a volumului:

Biata mea Sofie,
Ea mi-a fost soție —
Dumnezeu s'o fie,
Să nu mai revie!

În general, nenorocirile conjugale îi inspiră maestrului catrene de valoare tot atât de permanentă cât e de etern necazul vieții în comun a sexelor. Iată epigrama adresată unui încornorat:

Bietul X — om în etate —
Îți vine greu ca să i-o spui...
El o numește „jumătate”,
Căci... jumătate e a lui!

Tot răutatea feminină — e drept „pre-conjugală” — inspiră catrenul:

Ascultați de mine pilda:
Și-a mușcat limba o fată
(Să-i spunem, dacă vreți, Matilda)
Și... a murit... intoxicați!

Cu confrății e aproape totdeauna sarcastic maestrul — în epigramă. Probabil ca să contrabalanseze amabilitatea sa extraordinară — în viață. Perla următoare e cu atât mai rară prin tonul ei bonom (e vorba de poetul Mircea Rădulescu laureat al Premiului Național):

Experiență i-au dat anii

A știut ce-i de făcut:

Ca să nu mănânce banii,

Mircea, practic, i-a băut!

Incolo toți cari îi încap pe condei sunt fără milă „executați“. Totuși nu se supără nimeni. Maestrul M. Ar. Dan posedă un tact atât de delicios — fructul unei mari noblețe de suflet și a unei educații perfecte de delicios — fructul unei mari noblețe de suflet și al unei educații perfecte de om de lume, încât săgețile pe cari le înfige nu dor niciodată mai mult decât trebuie.

Fiindcă **trebuie** să doară puțin!

NIC. IVAN.

TEATRUL ÎN PROVINCIE

Sub auspiciile asociației culturale Astra-Bănățeană, a fost jucată în seara zilei de 10 Februarie, a. c. „Mansarda“, comedie în 3 acte, scrisă de Alfred Ghery. Înainte de a trece la considerații sumare, în limita unei cronici de extensiune fixată, ținem să precizăm câteva lucruri, în legătură cu rolul cultural pe care-l joacă teatrul în „provincie“, sau mai curând ar trebui să-l joace, prin reprezentarea diferitelor piese de teatru. Nu intenționăm să facem decât câteva observații, poate, mai mult sau mai puțin arbitrar, pe care am avut ocazia să le verificăm, asistând la piesele jucate de actorii Teatrului Național din Cluj. În general vorbind, Provincia, prin situația ei de a fi izolată de centrele culturale consacrate, are o soartă destul de tristă. Orice om, cu pretenții intelectuale cât de modeste, așteaptă „ocazia“, de ori unde ar veni ea și de orice natură ar fi, să păstreze cât de cât contactul neîntrerupt cu valorile culturale. În această privință este absolut inutil să mai amintim că, Astra-Bănățeană, a avut inspirația fericită, organizând reprezentarea piesei în discuție, aceasta cu atât mai mult, cu cât piesa e de bună calitate.

Astfel stând lucrurile, te-ai aștepta ca toate manifestările culturale, să fie primite de publicul provincial cu multă participare. Ori lucrurile nu se petrec întocmai. Și ca în orice situație, atunci când se joacă o piesă și când în general este vorba de teatru, lucrurile, implicit nu se referă numai la actori, dar și la spectator. În această privință putem spune — și cine n'a observat-o — că publicul provincial rămâne cu totul indiferent față de producțiile teatrale, lucru verificat de altfel, prin faptul că la orice spectacol mai multe locuri sunt libere decât ocupate. Se datorește aceasta faptului că publicul este prea pretențios, față de piesele ce se joacă par'că anume pentru „provincie“, unde de multe ori actorii își dau drumul, coborând jocul și interpretarea la aceeași treaptă de efecte

facile pe care o întâlnești la reprezentările de „bâlci”; ori că însuși publicul este indiferent față de orice producție teatrală?

Despre valoarea culturală și estetică a pregătirii unui spectator, nu e locul să discutăm. Nu numai în provincie, ci și în centrele culturale mai răsărite, oricine poate constata cât de bine este pregătit publicul să guste valorile estetice. Dar mai ales când e vorba de provincie, lucrul se verifică perfect. În provincie desigur, actorii sunt forțați, poate fără să vrea, să fugă după efecte facile, cu certitudinea recompensei aplauzelor dinainte scontate. Însă publicul de provincie își are și el metehnele lui: O piesă, — indifent dacă e comedie sau tragedie, — jucată într'una din zilele săptămânii, înafară de Sâmbăta sau Duminica, dinainte va fi ratată, deoarece nimeni nu va veni s'o vadă. Sâmbăta sau Duminica însă, provincialii obișnuesc să se distreze: merg pe la cinematografe, restaurante, baruri, și astfel, întâmplător poate și la... teatru. Se poate întâmpla însă, că publicul a avut ocazia să constate, că multe piese jucate în provincie — ceea ce nu e întotdeauna cazul — nu sunt de valoare și de aceea preferă să nu meargă la teatru. Căci se întâmplă că mulți actori fac turnee „pe cont propriu” în condiții artistice care lasă mult de dorit. În tot cazul, acela care a văzut teatru și în provincie, dar și în centrele culturale mai răsărite, va conveni că vina acestor consecințe trebuie împărțită imparțial între actori și public. Ne-a fost dat să vedem, nu cu mult înainte de reprezentarea „Mansardei”, o altă piesă, care ar fi vrut să fie dramă. Este vorba de piesa „Samson”, în care actorii, dar mai ales unii au jucat sub orice critică. Rolul lui Samson a fost ratat — nu știm cu, sau fără bunăștiință a interpretului — sută la sută. În acele părți ale piesei unde conflictul era mai dramatic, interpretul lui „Samson” (în cele din urmă o fi și acesta un merit) nu reușea să stârnească decât râsete, acelor spectatori mai slabi de înger. Este de vină actorul, care întocmai ca în teatrul clasic, pentru a simula durerea sufletească își ducea mânele la piept, iar pentru a „păcăli” publicul că este frământat de gânduri și conflicte interioare, Samson ducea mânele la cap, după ce s'a asigurat trăgând cu coada ochiului, dacă partenerul de joc a plecat din scenă? (Știm cu toții: chinurile atroce, gândurile insuportabile ne vin când suntem singuri: Astfel că, interpretarea actorului devine explicabilă...) Dar aceste gesturi erau însoțite de gemete, mai curând mugete, asemănătoare într'un fel oarecare cu acela al ființelor care umblă pe patru picioare. Este de vină poate conducerea teatrului care a distrubit un rol așa de neadecvat persoanei interpretului(?), iar publicului i-a dat ocazia să vadă o interpretare cu adevărat „teatrală”, scutindu-l în viitor de dorința de a mai veni la spectacole...

Ceea ce aminteam mai sus în general, cu privire la teatrul în provincie — și ar fi de înșirat încă multe lucruri — nu s'ar putea spune și despre piesa „Mansarda”. Este la mijloc o simplă întâmplare, sau lucrurile au fost luate mai „în serios”, e greu de hotărît. Dealtfel acest lucru nu importă, din punctul de vedere din care privim în momentul de față chestiunea, odată ce piesa a fost jucată bine. „Mansarda” este o comedie, de o valoare scenică inegalabilă. Câtă vreme în alte piese, acțiunea se petrece mai mult pe „plan narativ”, aici acțiunea se desfășoară în fața ochilor noștri, cu o putere dinamică rar întâlnită. Spectatorul află eveni-

mentele nu din auzite, ci le percepe „vizual” desfășurându-se pe scenă. Nimic din ceea ce se petrece dincolo de culise, nu e pus în discuție pe scenă. Și ceea ce este mai important, constituie faptul că în decursul celor 3 acte, compuse din nouă tablouri minus unul (nu știm din ce motiv s'a omis un tablou, fără teama de a produce confuzia în înțelegerea spectacolului, vorbindu-se de anumite evenimente întâmplare, — care ar fi trebuit să se întâmple în tabloul omis — când ele de fapt n'au avut loc; e ca și când ai sări peste trei pagini la lectura unei cărți: te enervezi și nu mai pricepi nimic; această metodă de a tăia cu foarfeca, știm cu toții, se întrebuițează în filme), decorul nu a fost deloc schimbat. Acțiunea se petrece în acelaș loc și totuși, câtă viață, câtă mișcare scenică! Piesa, departe de a urmări vre-un efect moralizator, totuși, reușește să ne redea, în acel amestec de „drojdie” a societății (locatari etajului VI), cum apare resentimentul moral, când tânărul student, Henry Jonval, se poartă necinstit cu dra Edwiga, o fată suavă și fără experiență, veșnic închisă în camera tatălui său, un funcționarăș cu aspirații de contabil șef, autorul a nu știm câte zeci de romane populare, dealtfel tată bun și iubitor. Acești oameni de condiție socială foarte dubioasă, — un Max Lescalier, care întocmai scriitorului din nu știu care roman rusesc, ce își manifesta talentul scriitoricesc făcând reclame pentru ceai; acesta, pictor și artist, își exercită meseria pictând reclame pe cutii; un Moret, soțul inutil al proprietăresei, om absolut fără de nicio ocupație, îmbrăcat totdeauna în ținută festivă pentru a merge la curse de cai, sau cine știe unde; apoi, ceilalți: D-na Moret, Jeanne, Irina, Jojo, etc., toți aceștia formează o familie, care îți dă impresia că nu se bucură de un elementar simț moral. Și totuși, la un moment dat, după ce s'a produs catastrofa, acești declassați reacționează solidar, compătimitind pe tânăra Edwiga, căutând să-i ajute, să ascundă de știrea tatălui ei nenorocirea. În această reacțiune aproape instinctivă, în care se vede solidaritatea celor slabi și neajutorați, se constată că „omenescul” din ei n'a dispărut, că ei sunt capabili de sentințe morale. Pictorul, care a primit de mai multe ori țigări dela student, la plecarea acestuia, fără a-i întinde mâna spune: „Să știi D-le că un artist nu-i un infect”. Ceilalți reacționează identic: nimeni nu vrea să dea mâna cu acela care nu știe să ia asupra-și responsabilitatea greșelii săvârșite.

Piesa, în general vorbind, este presărată cu multe spirite și situații comice (chiar și acolo unde ar vrea să ia un aspect dramatic), câteodată vulgare, însă acesta este mediul social al „Mansardei” — compus din oameni de mâna a zecea. Rolurile au fost bine interpretate mai ales de: d-l Vanciu (Max Lescalier), care a știut să țină măsura unui comic nu numai verbal, dar și de situație; apoi d-l A. Russey (Hochepot) a realizat un rol jucat cu multă cumpătare; în rolul principal, D-na Violeta Pescariu-Boitoș (Edwiga), a jucat cu mult talent, interpretând reușit sufletul romantic și bun al fiicei lui Hochepot. Momentele critice al situațiilor, care trădau o mare încordare sufletească și care situații dificile, ar fi pus la grea încercare talentul oricărui artist, au fost bine duse până la capăt de interpreta rolului Edwigei. D-l S. Rădulescu l-a interpretat pe veșnicul student, așa cum îl cunoaștem cu toții, în rolul lui Jonval, deși puțin cam degajat și cu oarecare exterioritate. Apoi, d-na Periețeanu (în rolul D-nei Moret), d-l H. Cristea (d-l Moret), d-na L. Bulandra (Ger-

maine Lescalier) și d-na V. Drăgoi (Jeanne) s'au achitat conștiincios de rolurile interpretate. Regretăm că rolul d-nei „în gris”, a femeii misterioase, n'a fost jucat de d-na M. Munteanu, ci de d-na Moruzan. Oricâtă bunăvoință ar fi avut spectatorul și oricât de „tare de urechi” ar fi fost, jocul și vocea d-sale au risipit toată iluzia și misterul ce s'ar fi cuvenit creiat în jurul persoanei d-nei „în gris”.

În general, piesa a avut un succes mai mare ca celelalte jucate mai înainte, poate și de aceea că a fost comedie, iar nu dramă — și mai ales dramă ca aceea ce ne-a fost dat să trăim la reprezentația piesei „Samson”...

A. CH.

Note, Insemnări

Grigore Bugarin: Ameaz liniștit — versuri; Ed. autorului.

Cel mai fecund poet bănățan, Grigore Bugarin a tipărit încă o plachetă de versuri, al șaselea volum al său dela 1935! De inspirație folclorică, Ameaz liniștit marchează totuși un progres pe direcția trasată de Grigore Bugarin în mersu-i ascendent spre „valorile universale” râvnite de el. Tema imperialismului românesc este pusă și de data aceasta. E o notă originală a poetului lugojan, care ni-l face încă mai drag.

Matei Alexandrescu: Jocul cuvintelor. Poeme. Colecția „Gândirea”. Ed. Cartea Românească București.

D-l Matei Alexandrescu este la al treilea volum al d-sale. „Leagăn de îngeri”, apărut acum câțiva ani în aceeași colecție ca acela pe care-l avem în mână, s'a bucurat de un frumos succes de critică. Expresivitatea gingașă a poetului acestuia tranfigurează toate lucrurile de cari se atinge. Feericul imaginilor încântă cititorul, fără ca vigoarea talentului să se topească în manierism dulceag de duzină. Volumul cuprinde patru grupuri de poeme, din care Descântecetele au o savoare mai aspră.

Desenele dlui Mac. Constantinescu cari împodobesc volumul sunt sugestive și decorative.

Viața Basarabei a. VIII. No. 1. Ianuarie 1939. Director: Pantelimon Halippa.

Harnica revistă basarabeană anunță înființarea unei edituri proprii care va ajuta pe scriitorii provinciei să-și răspândească scrisul. Numărul mai cuprinde literatură originală și traduceri din limba rusească. (E remarcabil cât de multă atenție dau basarabenii fenomenului cultural rusesc. La noi, pe granița de Vest o astfel de atenție pentru literatura maghiară, de pildă, ar fi considerată ca exagerată.)

N. I.

Revista Cercului Juridic Bănățean, an VIII. nr. 1. inaugurează noul an printr'un articol al d-lui rezident regal **Dr. Al. Marta**, în calitate de președinte al „Cercului Juridic Bănățean”. Semnează apoi o cronică interesantă despre „Echitatea în drept și... în adevăr”. — d-l procuror general al Curții de Apel din Timișoara: **Ilie N. Lungulescu**, președintele comitetului de redacție al revistei.

D-l **Dr. Ion Țeneha** rezumă principalele legi, regulamente și decizii apărute în cursul lunii precedente; Urmează apoi o bogată jurisprudență, iar la fine sunt publicate textele legilor apărute în ultima lună, făcându-se astfel un serviciu extrem de util pentru juriști.

◆
Insemnări ieșene. — an. IV. nr. 1. aduce un bogat material semnat de floarea intelectualității moldovene precum și note multe și variate cari țin loc de cronică, statistică și calambur. E suficient să amintim de Mihail Codreanu, Mihail Sadoveanu, Lucia Mantu, Coca Farago, Otilia Cazimir, Profira Sadoveanu ca să ne dăm seama de ținuta revistei. Dar pe lângă aceștia găsim lăstare tinere și viguroase ca — Magda Isanos, Ovid Caledoni, N. Cadioschi, Vintilă Horia, pe cronicarii excelenți Dimitrie Gherasim și Al. Piru, G. Agavriloaei și fecundul N. I. Popa. — Admirăm la ieșeni cultivarea armoniei dintre generații pe tărâm literar. — În felul cum se prezintă Insemnări ieșene rivalizează cu Revista Fundațiilor și ca fond și ca formă.

◆
Țara Bârsei. an. X. Iulie-Decembrie, un volum de 250 de pagini. Frumoase versurile de Ecat, Pitis, Aurel Marin, și E. Ar. Zaharia precum și proza semnată de Ax. Banciu director al revistei, Horia Teculescu, (despre Goga), și Valer Literat: Insemnări din biserici de pe valea Olului, etc.

◆
Symposion an. I. nr. 2. Apare sub conducerea unui grup din care ne sunt cunoscuți: Mihail Beniuc, Vasile Copilu-Cheatră, Horia Stanca, Al. Tohăneanu și C. S. Anderco. Are material prețios: „Reflexii asupra spiritului critic”, „Sensul și actualitatea clasicismului”, „Ornamentica hieratică” etc. — Deaceia, urăm viață

lungă confratelui nostru din Cluj.

◆
Pagini Literare — apare îngrijită de V. Beneș, M. Beniuc, Gr. Popa, Yvonne Rossignon, Teodor Murășanu și R. Demetrescu, la Turda, cu frumoase colaborări.

◆
Festival. Anul trei nr. 26—27 aduce patru pagini cu distinse colaborări: Ștefan Baci, M. Papadopol, Iulian Vesper, Al. T. Stamatiad, Ion Șugariu, A. Elefterescu, George Danubia, etc.

◆
Invățătorul Bănățean. An. III. nr. 1, cuprinde pe lângă articolele de specialitate și un frumos eseu al lui Gr. Bugarin: „Cum se creiază o doamnă”, care ar merita să fie reprodus în întregime spre a fi gustat și de alți cititori. Mai semnează Ionel Munteanu, O. I. Oprea, C. Bijan, I. Popescu, etc.

◆
Familia — din Oradea nr. pe Oct.-Dec. Condițiuni frumoase, conținut plin de miez prin colaborarea lui Victor Eftimiu, George Bota, Sept. Popa, M. Beniuc, Alexandru Marcu, D. Iov, Victor Papilian, M. G. Samarineanu, Al. Olteanu, Octav Șuluțiu, etc. **A. Bugariu.**

◆
Expoziția sculptorului Ștefan Gomboșiu. D-l Ștefan Gomboșiu a deschis la București în sala Dalles o expoziție de sculptură în asociație cu pictorul ardelean Nicolae Brana. Ecoul favorabil, pe care l-a trezit în presa din Capitală expoziția aceasta, arată că îndrăzneala tânărului sculptor bănățean, care se prezintă întâia oară publicului alegând pe cel bucureștean, este justificată. D-l Ștefan Gomboșiu este în același timp un harnic și priceput mănutor de condei, bine cunoscut de cititorii revistei „Luceafărul”.

N. I.

„LUCEAFĂRUL“

REVISTA REGIONALEI BANĂȚENE A ASTREI

Apare lunar, sub direcția unui comitet de redacție.

Redactor responsabil: Prof. Tr. TOPLICEANU

CUPRINSUL:

	Pag.
<i>Anatole Chircev:</i>	Viața ideilor 1
<i>Pavel P. Belu:</i>	Rânduri pentru fata dela oraș (poezie) 9
<i>Mia Cerna:</i>	Clopoțelii amintirilor 12
<i>V. Popa Măceșanu:</i>	Răvas (poezie) 44
<i>Ioan Dimitrie Suci:</i>	Insemnările de pe cărțile bisericesti din Alioș 45
<i>Cronica:</i>	<i>Anatole Chircev:</i> Un moment nou 50 <i>V. Popa Măceșanu:</i> Doctrina lui Foerster . . . . . 52 <i>Pr. M. Șora:</i> Prof. V. Vlăduceanu 57 <i>Nic. Ivan:</i> M. Ar. Dan . . . . . 59 <i>A. Ch.:</i> Teatrul în provincie . . . 60
<i>Note, Insemnări:</i>	de <i>N. I. și Aurel Bugariu</i> . . . 63

**A APĂRUT ÎN EDITURA
ASTREI BĂNĂȚENE :**

1. **C. Stoicănescu :** Revoluția lui Horia.
2. **Mia Cerna :** Inel Irinel și Domnița Iconița, Povești I.
3. **Mia Cerna :** Galbănul Impărat — Povești II.
4. **Dr. Ilie Groșșianu :** Vicențiu Babeș.

Fiecare volum Lei 30— Comenzile se fac pe adresa Regionalei.

ABONAMENTE:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru particulari	150	Lei
Pentru cercuri culturale și școli primare .	150	„
Pentru despărțăminte și școli secundare .	300	„
Autorități, instituții	500	„
Abonament de sprijin	1000	„

Adresa Redacției și Administrației:

Timișoara I., Bulev. C. Diaconovici-Loga No. 1